

**Zbieżność i różnice interesów  
w stosunkach polsko-niemieckich  
w latach 1989—2009**



NR 2819

Mieczysław Stolarczyk

**Zbieżność i różnice interesów  
w stosunkach polsko-niemieckich  
w latach 1989—2009**

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego



Katowice 2010

Redaktor serii: Nauki Polityczne  
**Jan Iwanek**

Recenzent  
**Erhard Cziomer**

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:  
Śląska Biblioteka Cyfrowa  
[www.sbc.org.pl](http://www.sbc.org.pl)

## Wstęp

Stosunki polsko-niemieckie po II wojnie światowej należały do najtrudniejszych, w długiej, ponad tysiącletniej historii relacji polsko-niemieckich. Głównym ich obciążeniem dla Polski i Polaków była tradycja i doświadczenia historyczne, w tym okres międzywojenny oraz rewizjonizm terytorialny kolejnych rządów niemieckich skierowany przeciwko Polsce<sup>1</sup>, tragiczna hipoteka czasów nazizmu, w tym przede wszystkim napaść Trzeciej Rzeszy na Polskę (1 września 1939), kilkuletnia okupacja Polski przez Niemcy, eks-terminacja przez nazistów prawie 6 mln obywateli polskich, pacyfikacja powstania warszawskiego oraz zburzenie Warszawy. Natomiast dla znacznej części Niemców żyjących w NRD i RFN głównym obciążeniem relacji z Polską i Polakami były ucieczki i przymusowe wysiedlenia wielu milionów Niemców pod koniec II wojny światowej i w pierwszych latach po jej zakończeniu z obszarów, które w wyniku decyzji mocarstw zwyciężskich w II wojnie światowej znalazły się w granicach państwa polskiego, utrata na rzecz Polski ok. 21% terytorium w stosunku do stanu z 1937 roku<sup>2</sup> oraz brak uznania ze strony kolejnych rządów w Warszawie występowania znaczącej mniejszości niemieckiej w Polsce.

---

<sup>1</sup> Główne problemy sporne występujące w stosunkach polsko-niemieckich w okresie międzywojennym związane były z następującymi kwestiami: niemieckim rewizjonizmem terytorialnym wobec Polski, uprawnieniami mniejszości niemieckiej w Polsce i jej postawą wobec władz polskich, wojną gospodarczą między Polską a Niemcami w latach 1925—1934, sporem wokół Gdańska oraz obawami Polski, że współpraca niemiecko-radziecka może zwrócić się przeciwko Polsce. Szerzej zob. J. Krasuski: *Polska—Niemcy. Stosunki polityczne od zarania po czasy najnowsze*. Poznań 2003, s. 209 i nast.

<sup>2</sup> Łącznie Niemcy w wyniku rozpoczętej przez nich II wojny światowej utraciły ok. 23% terytorium w stosunku do stanu z 1937 r. W tym miejscu należy podkreślić, że Polska w wyniku II wojny światowej straciła 180 tys. km<sup>2</sup> na wschodzie, otrzymując jako rekompensatę 103 tys. km<sup>2</sup> na zachodzie. Ziemie należące do 1945 r. do Trzeciej Rzeszy stanowiły 1/3 całego obszaru Polski po roku 1945.

W stosunkach polsko-niemieckich po II wojnie światowej wyodrębnić można trzy podstawowe etapy:

- pierwszy, lata 1945—1949, który charakteryzował się m.in. brakiem państwowości niemieckiej (Niemcy w aspekcie prawnomiędzynarodowym posiadały w tym czasie zdolność prawną, ale nie miały zdolności do czynności prawnych), a relacje polsko-niemieckie sprowadzały się przede wszystkim do różnych form kontaktów z radziecką strefą okupacyjną oraz do formułowania przez polskie grupy rządzące stanowiska w poszczególnych aspektach problemu niemieckiego i mniej lub bardziej udanych działań na rzecz jego rozwiązania<sup>3</sup>;
- drugi, lata 1949—1989/1990, w którym funkcjonowały dwa państwa niemieckie w ramach systemu jałtańsko-poczdamskiego; cechował się on m.in. utrzymaniem stosunków dyplomatycznych Polski z NRD (od 18 października 1949 r., które podniesiono na szczebel ambasadorów po podpisaniu 6 lipca 1950 r. tzw. układu zgorzeleckiego, w którym NRD uznała granicę na Odrze i Nysie Łużyckiej) i kolejnymi fazami relacji między tymi państwami charakterystycznymi dla stosunków między państwami tzw. bloku radzieckiego; jedną ze znamienych cech tych relacji była m.in. daleko idąca unifikacja polityki zagranicznej państw „bloku wschodniego” z polityką ZSRR we wszystkich obszarach i problemach stosunków międzynarodowych, w tym w poszczególnych aspektach szeroko rozumianego problemu niemieckiego<sup>4</sup>; na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku rozpoczął się proces normalizacji stosunków między Polską a RFN, dla którego podstawę formalno-prawną stanowił układ między PRL a RFN o podstawach normalizacji ich wzajemnych stosunków z 7 grudnia 1970 r. oraz nawiązanie polsko-zachodniemieckich stosunków dyplomatycznych (od 14 września 1972 r.)<sup>5</sup>;

<sup>3</sup> Szerzej zob. M. Stolarczyk: *Stanowisko Polski wobec zagadnienia jedności i podziału Niemiec w latach 1944—1949*. Katowice 1989.

<sup>4</sup> Nie znaczy to jednak, że w stosunkach PRL — NRD nie dochodziło do sporów i różnicy stanowisk, mimo że ze względów propagandowych były one skrywane przed opinią publiczną. Do kontrowersji między obu państwami dochodziło m.in. na tle rozpoczętego w Polsce w roku 1956 procesu destalinizacji, odejściem Polski w 1969 r. od tzw. doktryny Ulbricha, w której zakładano nienawiązywanie stosunków dyplomatycznych z RFN dopóki RFN nie uzna NRD, różnic na tle polityki wobec RFN, sporów między Polską a NRD o rozgraniczenie wód terytorialnych w Zatoce Pomorskiej — toru wodnego do portu w Świnoujściu, tzw. fali pruskiej w NRD w latach osiemdziesiątych XX w. Zob. M. Tomala: *Przyjaźń z NRD, ale za jaką cenę?* „Zeszyty Niemcoznawcze” 1994, nr 1; E. Cziomer: *Historia Niemiec współczesnych 1945—2005*. Warszawa 2006, s. 296 i nast.; W. Kalicki: *Ostatni jeniec wielkiej wojny. Polacy i Niemcy po 1945 roku*. Warszawa 2002, s. 96 i nast.; L. Mehlhorn: *Przyjaźń nakazana? Stosunki między NRD i Polską w latach 1949—1990*. W: *Stosunki polsko-niemieckie 1949—2005. Wspólnota wartości i interesów?* Red. B. Kerski, W.-D. Eberwein. Olsztyn 2005.

<sup>5</sup> Szerzej zob. *Polska Rzeczpospolita Ludowa — Republika Federalna Niemiec. Bilans stosunków wzajemnych. Problemy i perspektywy normalizacji*. Red. J. Sułek, L. Trzecia-

— trzeci, lata po roku 1990, który obejmuje relacje suwerennej Polski ze zjednoczonymi Niemcami<sup>6</sup>.

W latach 1945—1989 stosunki polsko-niemieckie determinowane były przede wszystkim przez politykę mocarstw zwycięskich wobec Niemiec poczdamskich po roku 1945 oraz wobec dwóch państw niemieckich po roku 1949, a przede wszystkim przez politykę ZSRR wobec obu państw niemieckich, relacjami Wschód — Zachód, ewolucją problemu niemieckiego w drugiej połowie XX wieku, polityką NRD i RFN wobec Polski oraz polityką Polski wobec dwóch państw niemieckich<sup>7</sup>.

Lata 1989—1991 stanowią jedną z najważniejszych cezur w historii najnowszej stosunków polsko-niemieckich. W celu jej podkreślenia często używa się terminów „przełom”, „zasadniczy zwrot polityczny”, „nowy etap”, „nowa jakość”. O tej nowej jakości zdecydował zespół ściśle powiązanych z sobą nowych uwarunkowań (determinant, wyznaczników), które wystąpiły z dużą intensywnością w stosunkowo krótkim czasie. Należy wyodrębnić trzy podstawowe grupy wyznaczników obiektywnych i subiektywnych wpływających na tę zmianę: uwarunkowania wewnętrzne, wewnątrzniemieckie i zewnętrzne (międzynarodowe). Zmiany ustrojowe w Polsce i w pozostałych państwach byłego „bloku wschodniego”, rozpad systemu jałtańsko-poczdamskiego i układu bipolarnego oraz zjednoczenie państwowe Niemiec to jedne z najważniejszych determinantów wpływających na zasadnicze przeobrażenia w charakterze relacji polsko-niemieckich

---

kowski, H.-A. Jacobsen, C.Ch. Schweitzer. Warszawa 1979; D. Bingen: *Polityka Republiki Bońskiej wobec Polski. Od Adenauera do Kohla 1949—1991*. Kraków 1997; *Stosunki polsko-niemieckie w latach 1970—1995. Próba bilansu i perspektywy rozwoju*. Red. J. Holzer, J. Fiszer. Warszawa 1998.

<sup>6</sup> Anna Wolff-Powęska wyodrębniła następujące etapy powojennej ewolucji stosunków polsko-niemieckich: przepaści określonej przez wojnę i ideologię (ponad 25 lat); zwątpienia w sens trwania ideologicznej konfrontacji; idealizmu, który towarzyszył z entuzjazmem rozpoczętemu procesowi poprawy stosunków polsko-niemieckich w okresie demokratyzacji Polski; sąsiedztwa bliskiego dystansu, charakterystycznego dla przełomu XX i XXI w. A. Wolff-Powęska: *Polska — Niemcy: dialog w nauce i polityce*. „Przegląd Zachodni” 2004, nr 2, s. 4.

<sup>7</sup> Szerzej zob. D. Bingen: *Polityka Republiki Bońskiej wobec Polski...*; H.-A. Jacobsen: *Bundesrepublik Deutschland — Polen. Aspekte ihre Beziehungen*. In: *Bonn — Warschau 1945—1991*. Hrsg. H.-A. Jacobsen, M. Tomala. Köln 1992; G. Rhode: *Die deutsch-polnischen Beziehungen von 1945 — bis in die achtziger Jahre*. „Aus Politik und Zeitgeschichte“ 1988, Bd. 11—12; *Stosunki polsko-niemieckie w latach 1970—1995. Próba bilansu i perspektywy rozwoju...*; M. Tomala: *Patrzac na Niemcy. Od wrogości do porozumienia 1945—1991*. Warszawa 1997; *Polska — Niemcy 1945—2007. Od konfrontacji do współpracy i partnerstwa w Europie*. Red. W.M. Góralski. Warszawa 2007; D. Bingen: *Die deutsch-polnischen Beziehungen nach 1945*. „Aus Politik und Zeitgeschichte“ 2005, Bd. 5—6; P. Bender: *Polacy i Niemcy. Bilans historyczny*. W: *Stosunki polsko-niemieckie 1949—2005. Wspólnota wartości...*

w okresie pozimnowojennym. Nowe uwarunkowania wewnątrzpolskie, wewnątrzniemieckie i międzynarodowe oraz związane z tym nowe cele w polityce zagranicznej Polski i RFN sprawiły, że w stosunkowo krótkim czasie udało się rozwiązać większość problemów spornych, które występowały w stosunkach między PRL a RFN w okresie funkcjonowania systemu jałtańsko-poczdamskiego<sup>8</sup>. Najważniejszym zaś było uporanie się z zasadniczym konfliktem w stosunkach polsko-zachodnioniemieckich, który dotyczył spornej kwestii granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej. Nowe uwarunkowania oraz związana z tym intensywność i wielopłaszczyznowość kontaktów między Polską a Niemcami sprawiły, że zjednoczone Niemcy stały się w okresie pozimnowojennym najpoważniejszym partnerem politycznym i gospodarczym Polski. Charakteryzując ten stan rzeczy, Hans-Adolf Jacobsen pisał, że stosunki międzypaństwowe Polska — RFN przeszły od fazy egzystencji „obok siebie” przed rokiem 1989 do fazy współdziałania „ze sobą” po roku 1989<sup>9</sup>. Rozwój współpracy polsko-niemieckiej stał się niezwykle istotnym elementem stabilizującym sytuację w Europie Środkowej w ostatniej dekadzie XX wieku.

Bilans współpracy polsko-niemieckiej po roku 1989, szczególnie w dekadzie lat dziewięćdziesiątych XX wieku w płaszczyźnie politycznej, gospodarczej oraz kontaktach społecznych między Polakami i Niemcami, jest zdecydowanie pozytywny. Słusznie też w opracowaniach naukowych, publicystyce oraz w wystąpieniach polityków obu państw eksponowano w owym czasie przede wszystkim osiągnięcia i efekty pozytywne w stosunkach polsko-niemieckich. Jedną z cech najbardziej charakterystycznych nowego etapu w tych relacjach był duży stopień zbieżności interesów oraz celów Polski i RFN, szczególnie w wymiarze wielostronnym. Na określenie tego stanu zaczęto używać formuły „polsko-niemiecka wspólnota interesów” („deutsch-polnische Interessengemeinschaft”). Nie znaczyło to, że w tym samym czasie nie występowały sprawy i problemy, które

<sup>8</sup> Główne kwestie sporne występujące w stosunkach PRL — RFN do roku 1989 dotyczyły: nienaruszalności zachodniej granicy Polski, zjednoczenia Niemiec, a więc przyszłości NRD, mniejszości niemieckiej w Polsce, odszkodowań dla Polaków za pracę przymusową w Trzeciej Rzeszy, renegocjacji długów Polski wobec RFN. Szerzej zob. D. Bingen: *Polityka Republiki Bońskiej wobec Polski...*; *Polska Rzeczpospolita Ludowa — Republika Federalna Niemiec. Bilans stosunków wzajemnych. Problemy i perspektywy normalizacji...*; M. Tomala: *Patrząc na Niemcy...*; M. Wiliński: *Stosunki polsko-niemieckie w latach 1982—1991*. Katowice 2007; P. Bender: *Normalisierung wäre schon viel*. „Aus Politik und Zeitgeschichte“ 2005, Bd. 5—6; D. Bingen: *Długa droga normalizacji. Rozwój stosunków między Republiką Federalną Niemiec a Polską w latach 1949—1990*. W: *Stosunki polsko-niemieckie 1949—2005. Wspólnota wartości...*; K. Cordell, S. Wolff: *Germany's Foreign Policy towards Poland and the Czech Republic. Ostpolitik Revisited*. London—New York 2005, s. 30 i nast.

<sup>9</sup> H.-A. Jacobsen: *U podstaw polsko-niemieckiej wspólnoty interesów*. W: A. Hajnicz: *Ze sobą czy przeciw sobie. Polska — Niemcy 1989—1992*. Warszawa 1996, s. 20.



stwarzały trudności w rozwoju stosunków wzajemnych. Jednak generalnie rzecz ujmując, w relacjach polsko-niemieckich w pierwszych latach pozimnowojennych eksponowana była przez grupy rządzące obu państw zbieżność interesów. Przedstawiciele rządów Polski i Niemiec, a także badacze spraw polsko-niemieckich oraz publicyści akcentowali osiągnięcia związane z postępami procesu normalizacji i pojednania w stosunkach polsko-niemieckich. Mniejszą wagę przywiązywano do występujących także w owym czasie kwestii spornych oraz tych zagadnień, które mogłyby w przyszłości stanowić znaczne obciążenie dla przyjaznej współpracy między obu państwami i społeczeństwami, spraw dotyczących relacji polsko-niemieckich, które wzbudzały kontrowersje w społeczeństwach polskim i niemieckim.

Jednakże pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku, a w jeszcze większym stopniu na początku XXI wieku, w stosunkach polsko-niemieckich pojawiły się nowe problemy związane m.in. z rozpoczęciem i finalizowaniem negocjacji akcesyjnych przez Polskę z Unią Europejską, innym podejściem Polski i Niemiec do wojny w Iraku oraz stanowiskiem obu państw wobec reform instytucjonalnych w Unii Europejskiej. Oprócz tego dały znać o sobie w większym stopniu problemy występujące w relacjach polsko-niemieckich także w pierwszych latach pozimnowojennych (np. związane z indywidualnymi żądaniem odszkodowań Niemców wysiedlonych z Polski po roku 1945, bądź z pretensją ich potomków za utracone mienie, czy z odmienną pamięcią historyczną Polaków i Niemców). W tym kontekście zaczęły pojawiać się głosy, zarówno po stronie polskiej, jak i niemieckiej, o „kiczu pojednania”<sup>10</sup>, kryzysie w stosunkach polsko-niemieckich, „nowej nieufności” w stosunkach polsko-niemieckich<sup>11</sup>, wyczerpaniu się dotychczasowej formuły „polsko-niemiecka wspólnota interesów”, polsko-niemieckiej wspólnoty interesów i nieporozumień<sup>12</sup>, „wspólnocie sprzecznych interesów”<sup>13</sup>,

<sup>10</sup> Klaus Bachmann już w roku 1994 zwracał uwagę polskim i niemieckim elitom politycznym, że zamiast otwarcie z sobą dyskutować na tematy sporne, germanofilscy Polacy oraz polonofilscy Niemcy zapewniają się o wzajemnej sympatii. Bachmann nazwał to „kiczem pojednania”. K. Bachmann: *Versöhnungskitsch zwischen Deutschen und Polen*. „Die Tageszeitung”, 5 VIII 1994; Idem: *Zmarnowane szanse dialogu. Niemieccy rewanżyści i polski analfabetyzm, czyli kicz pojednania*. „Rzeczpospolita”, 22 XI 1994.

<sup>11</sup> R. Freudenstein, H. Tewes: *Skończmy z nową nieufnością. W strategicznym partnerstwie pomiędzy Niemcami a Polską powinien nastąpić przełom*. „Gazeta Wyborcza”, 10 VIII 2000.

<sup>12</sup> M. Prawda: *Polsko-niemiecka wspólnota interesów i nieporozumień*. W: *Trudny dialog. Polsko-niemiecka wspólnota interesów w zjednoczonej Europie*. Red. K. Malinowski i M. Mildemberger. Poznań 2001.

<sup>13</sup> *Wspólnota sprzecznych interesów? Polska i Niemcy w procesie rozszerzania Unii Europejskiej na Wschód*. Warszawa 1999.

„polsko-niemieckiej wspólnotie sporu”<sup>14</sup> czy nawet o ewolucji wzajemnych relacji „od wspólnoty interesów do konfliktu interesów”<sup>15</sup>. Tym samym dawano wyraz przekonaniu, że polityczne stosunki między Polską a Niemcami uległy ochłodzeniu. Były ambasador Polski w Republice Federalnej Niemiec Janusz Reiter pisał w tym kontekście, że „Niemcy przestali rozumieć Polaków, a Polacy stracili zaufanie do Niemców”<sup>16</sup>. Za lata największego niżu nastrojów w stosunkach polsko-niemieckich w omawianym przedziale czasowym uważa się lata 2002—2003, co łączyło się m.in. z odmiennym stanowiskiem rządu polskiego i niemieckiego w sprawie sposobów rozwiązania problemu irackiego i wzrostem kontrowersji polsko-niemieckich związanych z projektem budowy Centrum przeciwko Wypędzeniom, a także roszczeniami wobec Polski stawianymi przez Powiernictwo Pruskie, oraz lata 2005—2007, w których kolejne dwa polskie rządy tworzone przede wszystkim przez polityków Prawa i Sprawiedliwości przyjęły nową, bardziej zdecydowaną i niekiedy wręcz konfrontacyjną, zwłaszcza ze względu na styl jej prowadzenia, politykę wobec Niemiec.

Mając na uwadze charakter stosunków polsko-niemieckich w latach 1989/1990—2009, można wyodrębnić przynajmniej pięć ich faz:

- lata 1989—1991, to okres budowy między Polską i RFN nowych podstaw polityczno-prawnych;
- lata 1991—1998, które charakteryzowały się rozwojem współpracy dwustronnej we wszystkich niemal dziedzinach, a występujące kwestie sporne nie stanowiły poważniejszego obciążenia dla polsko-niemieckich stosunków międzypaństwowych;
- lata 1998—2005 to okres, w którym obok kontynuacji wielu form współpracy wystąpiły istotne różnice stanowisk między rządami obu państw w aspekcie zarówno bilateralnym, jak i międzynarodowym;
- lata 2005—2007, kiedy to przede wszystkim w wyniku nowych elementów, które pojawiły się w polskiej polityce zagranicznej, w tym nowej polityki historycznej, rządów Kazimierza Marcinkiewicza i Jarosława Kaczyńskiego, doszło do znacznego wzrostu kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich;
- od końca 2007 roku, kiedy to wraz z utworzeniem w Polsce rządu koalicji PO/PSL z premierem Donaldem Tuskiem, pojawiły się nowe elementy w relacjach polsko-niemieckich sprzyjające odchodzeniu od eta-

<sup>14</sup> R. Freudenstein: *Polsko-niemiecka wspólnota sporu*. „Dialog” 2003/2004, nr 65, s. 43—47.

<sup>15</sup> A. Wolff-Powęska: *Polska racja stanu w procesie normalizacji stosunków z Niemcami w warunkach wolności i demokracji*. W: *Polska — Niemcy 1945—2007. Od konfrontacji do współpracy i partnerstwa w Europie. Studia i dokumenty*. Red. W.M. Góralski. Warszawa 2007, s. 193 i nast.

<sup>16</sup> „Dialog” 2003/2004, nr 65, s. 51—52.

pu „sprzeczności interesów” i przechodzeniu do fazy „pragmatycznej współpracy”.

Anna Wolff-Powęska pisząc o etapach ewolucji stosunków polsko-niemieckich po zakończeniu II wojny światowej, w odniesieniu do okresu pozimnowojennego wyodrębniła: fazę idealizmu, który towarzyszył z entuzjazmem rozpoczętemu procesowi poprawy stosunków polsko-niemieckich w okresie demokratyzacji Polski, oraz fazę sąsiedztwa bliskiego dystansu, charakterystycznego dla przełomu XX i XXI wieku<sup>17</sup>. Zawężając klasyfikację pozimnowojennych etapów stosunków polsko-niemieckich tylko do dwóch podstawowych, sądzę, że można przyjąć, iż pierwszy obejmuje lata 1989/1990—1998, w których to, jak już wspomniano, akcent kładziono na wspólnotę interesów czy też dużą zbieżność interesów. Przy czym niezwykle ważną fazą tego etapu były lata 1989—1991, kiedy zbudowane zostały podstawy traktatowe stosunków zjednoczonych Niemiec i suwerennej Polski. Drugi etap przypada na lata 1998—2009, w których oprócz elementów współpracy, szczególnie w płaszczyźnie gospodarczej, dały znać o sobie w o wiele większym stopniu niż w etapie pierwszym różnice interesów i związane z nimi kontrowersje w relacjach polsko-niemieckich, mimo sojuszu Polski i Niemiec w NATO i partnerstwa obu państw w UE. Oczywiście, przyjęcie bardzo precyzyjnej granicy rozdzielającej oba główne etapy stosunków polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym jest niezwykle trudne czy wręcz niemożliwe. Pewien element uznaniowości jest tutaj nie do uniknięcia, na każdym bowiem etapie pozimnowojennych stosunków polsko-niemieckich występowały jednocześnie elementy normalizacji i współpracy oraz kontrowersje i konflikty. Również w okresie eksponowania, szczególnie przez stronę polską, formuły „polsko-niemieckiej wspólnoty interesów”, w stosunkach polsko-niemieckich oprócz dużej zbieżności interesów w aspekcie dwu- i wielostronnym, występowały także interesy rozbieżne. Jednakże stopień rozbieżnych interesów w latach dwięćdziesiątych XX wieku, szczególnie tych deklarowanych przez grupy rządzące obu państw, był znacznie mniejszy niż w pierwszej dekadzie XXI wieku. Dla Polski i Niemiec zarówno zbieżność, bądź też rozbieżność, lub nawet różnica interesów, stanowiły trwałe elementy w stosunkach polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym. Jednakże w poszczególnych okresach różne było natężenie tych elementów. Obiektywne istnienie zbieżnych i odmiennych interesów nie przesądzało też automatycznie o charakterze relacji dwu- i wielostronnych. Sposób ich eksponowania wynikał w dużej mierze z metody uprawiania polityki ze strony określonych przywódców i ekip rządzących, jak również stopnia jej instrumentalizacji w dążeniu do osiągnięcia wymiernych lub hipotetycznych korzyści politycznych, często

<sup>17</sup> A. Wolff-Powęska: *Polacy — Niemcy: dialog w nauce i polityce...*, s. 4.

na użytek wewnątrzpolityczny i propagandowy oraz w celu mobilizowania własnego elektoratu.

Za przyjęciem roku 1998 jako daty rozdzielającej dwa główne etapy pozimnowojennych stosunków polsko-niemieckich przemawiają m.in. następujące argumenty. Po pierwsze, w roku 1998 rozpoczęły się negocjacje akcesyjne Polski z Unią Europejską, w czasie których wyostrowane zostały różnice w stanowisku negocjacyjnym Polski i Niemiec (np. dotyczące okresów przejściowych na swobodne przemieszczanie się siły roboczej czy swobodny obrót ziemią). Po drugie, we wrześniu 1998 roku doszło w Niemczech do zmiany koalicji rządzącej. Nowe elementy w polityce rządu kanclerza Gerharda Schrödera złożonego z przedstawicieli partii SPD, Zielonych i Sojusz 90 oznaczały, zdaniem niektórych badaczy, zakończenie okresu przejściowego i początek nowego etapu w polityce zagranicznej zjednoczonych Niemiec<sup>18</sup>. Po trzecie, w połowie 1998 roku miała miejsce tzw. wojna papierowa między parlamentami Polski i Niemiec, czyli wymiana rezolucji między niemieckim Bundestagiem a polskim Sejmem na temat wysiedlonych Niemców, odszkodowań i granicy polsko-niemieckiej. Był to ważny przejaw pogarszających się relacji polsko-niemieckich. Po czwarte, wśród wypowiedzi autorów piszących na temat stosunków polsko-niemieckich znaleźć można stanowisko, że w roku 1998 zakończył się ważny etap pozimnowojennych stosunków polsko-niemieckich, na którym wspólnota interesów funkcjonowała, ponieważ nie rozważano jeszcze tych tematów, które niosły z sobą sprzeczności<sup>19</sup>. Ze względu na podjęty temat opracowania, najważniejszym kryterium wyodrębnienia wymienionych dwóch głównych etapów stosunków polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym był znaczny wzrost kontrowersji między Polską a Niemcami po roku 1998. Skala odmiennych interesów w tym czasie rozmijała się z głównymi założeniami koncepcji „polsko-niemiecka wspólnota interesów”. Co nie znaczy, że po roku 1998 zarówno po stronie polskiej, jak i niemieckiej nie odwoływano się już do niej. Jednakże zakres zbieżności interesów polsko-niemieckich, szczególnie w aspekcie wielostronnym, był wówczas znacznie mniejszy niż do lat 1998/1999. Niezwykle ważne podetapy stosunków polsko-niemieckich w latach 1998—2009 przypadają na lata 2002—2003 i na lata 2005—2007, kiedy to, jak już zostało wspomniane, doszło do kolejnego znacznego pogorszenia się relacji wzajemnych między Polską a Niemcami.

Cezurą dolną opracowania są lata 1989—1991, w których doszło do rozpadu układu bipolarnego i systemu jałtańsko-poczdamskiego, w tym zmian

<sup>18</sup> Zob. S. Sulowski: *Bilans polityki zagranicznej RFN. Między kontynuacją a zmianą*. W: *Zamknięcie kwestii niemieckiej 1989—1991. Studia i szkice*. Red. J. Sawczuk. Opole 2007.

<sup>19</sup> H. Tewes: *Polska i Niemcy: jakie są źródła wspólnoty interesów?* „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2001, nr 3, s. 88.

ustrojowych w Polsce i zjednoczenia państwowego Niemiec. W literaturze z zakresu stosunków polsko-niemieckich rok 1989 jest niemal powszechnie uważany za początek nowego, pozimnowojennego etapu międzypaństwowych i międzyspołecznych stosunków Polski i Niemiec, Polaków i Niemców. Cezurę górną omawianych w pracy zagadnień stanowi rok 2009 — rok zakończenia pracy nad przygotowaniem książki.

Najważniejszym celem pracy jest przedstawienie na tle ewolucji uwarunkowań wewnątrzpolskich, wewnątrzniemieckich i międzynarodowych oraz w kontekście głównych założeń koncepcji „polsko-niemiecka wspólnota interesów” zakresu zbieżności i różnic interesów w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989—2009 zarówno w wymiarze bilateralnym, jak i wielostronnym (międzynarodowym). Dążeniem moim było zaprezentowanie w ujęciu syntetycznym najważniejszych przejawów współpracy polsko-niemieckiej w okresie pozimnowojennym i omówienie kwestii najbardziej spornych zarówno w relacjach międzyrządowych (międzypaństwowych), jak i w płaszczyźnie społecznej. Jednym z głównych zamierzeń badawczych pracy jest ukazanie źródeł i przejawów wzrostu rozbieżności interesów oraz celów Polski i Niemiec w latach 1998—2009 w wymiarze międzynarodowym, przede wszystkim europejskim, a więc w tym obszarze, w ramach którego w latach 1989/1990—1998 występowała daleko idąca zbieżność interesów między obu państwami i który przez wiele lat stanowił o istocie polsko-niemieckiej wspólnoty interesów. Oprócz tego zamierzałem przedstawić najważniejsze kontrowersje występujące w tym okresie w relacjach bilateralnych między Polską a Niemcami, w pierwszej kolejności związanych z ich obciążeniami historycznymi. Mimo bowiem upływu czasu spory polsko-niemieckie związane z II wojną światową były nadal bardzo poważnym obciążeniem stosunków polsko-niemieckich.

Główna teza badawcza zawarta została w stwierdzeniu, że w stosunkach między Polską a Niemcami na każdym ich etapie okresu pozimnowojennego współwystępowały z sobą zarówno interesy i cele zbieżne czy nawet identyczne, jak i interesy i cele rozbieżne czy wręcz sprzeczne. Jednakże w kolejnych latach zachodziły istotne różnice dotyczące stopnia zbieżności bądź też sprzeczności tych interesów oraz celów realizowanych w polityce Polski i Niemiec w wymiarze dwu- i wielostronnym. Poważne spory i kontrowersje w stosunkach polsko-niemieckich, które zaczęły stosunkowo szybko narastać po roku 1998, dotyczyły nie tylko ważnych zagadnień w relacjach bilateralnych Polski i Niemiec, ale także spraw międzynarodowych, a więc tej płaszczyzny, na której w okresie wcześniejszym występowała daleko idąca zbieżność interesów i celów rządów obu państw. Wydaje się, że wzrost kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich po roku 1998 w aspekcie międzynarodowym był niekiedy większym obciążeniem dla ich wzajemnych relacji międzypaństwowych niż występujące w tym samym czasie

spory w wymiarze bilateralnym. Szczególnie dotyczyło to lat 2002—2003, kiedy to na polsko-niemieckie spory związane m.in. z projektem budowy Centrum przeciwko Wypędzeniom oraz działalnością Powiernictwa Pruskiego nałożyły się kontrowersje dotyczące rozwiązania problemu irackiego i oceny polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych. Natomiast w latach 2005—2007, kiedy to doszło do ponownego „schłodzenia” relacji między Polską a Niemcami, spory o charakterze bilateralnym odgrywały w polsko-niemieckich relacjach międzypaństwowych większą rolę niż występujące w tym czasie między obu państwami różnice stanowisk dotyczące rozwiązywania niektórych problemów międzynarodowych.

W pracy pragnę wykazać słuszność stanowiska, w myśl którego formuła „polsko-niemiecka wspólnota interesów” stosowana na określenie charakteru stosunków polsko-niemieckich, w różnych ich etapach okresu pozimnowojennego, była formułą używaną nieco na wyrost. Nie w pełni okazała się ona adekwatna do praktyki stosunków polsko-niemieckich. W tym samym bowiem czasie, kiedy eksponowano, przede wszystkim po stronie polskiej, polsko-niemiecką wspólnotę interesów, szczególnie w dekadzie lat dziewięćdziesiątych XX wieku, w stosunkach polsko-niemieckich występowało wiele problemów spornych charakterystycznych dla ich relacji dwustronnych (w płaszczyźnie polityczno-prawnej, ekonomicznej i społecznej) oraz w relacjach wielostronnych (np. różnice w polityce Polski i Niemiec wobec Rosji). Oprócz zbieżnych dawały znać o sobie także odmienne interesy. Formuła „polsko-niemiecka wspólnota interesów” była koncepcją zawierającą w sobie wiele elementów postulatywnych (nawet w jej węższym rozumieniu) i nie oddawała całej złożoności stosunków polsko-niemieckich. Jednocześnie warto w tym miejscu zaznaczyć, że kiedy wraz ze wzrostem kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich pod koniec lat dziewięćdziesiątych i na początku XXI wieku pojawiła się na ich określenie formuła „sprzeczności interesów”, także to sformułowanie stanowiło nazbyt jednostronną ocenę stanu spraw polsko-niemieckich, ponieważ w tym czasie, oprócz wzrostu kwestii spornych, występowało wiele obszarów polsko-niemieckiego współdziałania, współpracy i zbieżności interesów.

Aby zrealizować główne cele badawcze i umożliwić udowodnienie przyjętej tezy badawczej, postawiłem następujące szczegółowe pytania badawcze: Jakie były i jak zmieniały się główne determinanty stosunków polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym? Jaki zakres treściowy nadawano w Polsce i w Niemczech formule „polsko-niemiecka wspólnota interesów”? W jakich kwestiach występowała daleko idąca zbieżność interesów Polski i zjednoczonych Niemiec w latach 1990—1998? Jakie były główne obszary polsko-niemieckiej współpracy w latach 1998—2009? W czym się przejawiały główne kontrowersje w stosunkach polsko-niemieckich w wymiarze bilateralnym i w wymiarze wielostronnym w latach 1989—1998? Jak

były rzeczywiste źródła starych i nowych polsko-niemieckich sprzeczności interesów w wymiarze bilateralnym po roku 1998? Jakie były główne przyczyny wzrostu kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich w wymiarze europejskim w latach 1998—2009? Jakie były przyczyny „wypalenia” się formuły polsko-niemieckiej wspólnoty interesów? Czy w stosunkach polsko-niemieckich większe są szanse na zbudowanie w niezbyt odległej perspektywie „strategicznej współpracy” („specjalnego partnerstwa”) czy też bardziej realny jest ich rozwój w stronę pogłębienia „pragmatycznej współpracy”?

Niniejsze opracowanie nie jest monografią stosunków polsko-niemieckich w latach 1989—2009, w której Czytelnik może znaleźć całościowe omówienie wszystkich istotnych zagadnień relacji między tymi państwami w omawianym okresie. W pracy omówiłem tylko niektóre z nich. Ze względu na przyjęte cele badawcze akcent postawiony został nie tyle na dotychczasowe osiągnięcia i pozytywne tendencje w stosunkach polsko-niemieckich, lecz na sprawy, które stwarzały trudności i problemy, czego efektem był wzrost kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich na przełomie XX i XXI wieku. Jednakże by nie wypaczyć charakteru stosunków polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym, w kontekście omawianych sporów i problemów występujących w poszczególnych fazach stosunków polsko-niemieckich, zarysowane zostały także główne przejawy współpracy w płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej i społecznej. Pragnę zaznaczyć, że analiza stosunków polsko-niemieckich w latach 1989—1998 potraktowana została bardziej syntetycznie w stosunku do lat 1998—2009. Wynikało to przede wszystkim z tego, że w relacjach między Polską i Niemcami po roku 1998 wystąpiło zdecydowanie więcej kontrowersji niż w latach 1989—1998. Takie nierównomierne rozłożenie akcentów wydaje się uzasadnione przede wszystkim tym, że jednym z głównych celów pracy jest ukazanie przyczyn wzrostu i charakteru kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1998—2009.

Zastosowane w pracy podejście badawcze to podejście politologiczne, które wydaje się najbardziej przydatne do opracowania podjętego tematu. Przyjęta zaś metoda badawcza to analiza i krytyka źródłowa dokumentów oraz piśmiennictwa naukowego. Pomocniczo wykorzystano także metodę obserwacyjną w odniesieniu do trendu rozwoju stosunków polsko-niemieckich oraz sytuacji międzynarodowej w okresie pozimnowojennym, co pozwoliło na umieszczenie problemu badawczego w szerszym kontekście, oraz metodę porównawczą.

Celowi zapewnienia efektywnego rozwiązania problemu badawczego i wykazania słuszności postawionej tezy badawczej za pomocą przyjętych metod badawczych podporządkowana została struktura pracy. Przyjąłem w niej układ chronologiczno-problemowy. Składa się ona z dwóch części i dziewięciu rozdziałów. Część pierwsza zatytułowana *Wyzwania stosunków polsko-niemieckich w latach 1989/1990—1998* składa się z czterech rozdzia-

łów. Z kolei w części drugiej *Wyzwania stosunków polsko-niemieckich w latach 1998—2009* pomieszczonych zostało pięć kolejnych rozdziałów.

W rozdziale 1. przedstawiłem najważniejsze determinanty stosunków polsko-niemieckich w latach 1989/1990—1998 z wyeksponowaniem najważniejszych uwarunkowań wewnątrzpolskich, wewnątrzniemieckich i międzynarodowych, które w mojej ocenie w stopniu najwyższym kształtowały relacje polsko-niemieckie w omawianym przedziale czasowym. Ze względu na sformułowany w tytule pracy problem badawczy, w rozdziale tym szerzej omówiłem koncepcję „polsko-niemieckiej wspólnoty interesów” jako jedną z najważniejszych, wewnątrzpolskich i wewnątrzniemieckich determinant stosunków polsko-niemieckich po roku 1990 o charakterze subiektywnym. Dokonałem prezentacji zakresu treściowego tej formuły w interpretacji polskich i niemieckich polityków oraz w polskiej i niemieckiej literaturze politologicznej, wskazując jednocześnie na węższy i szerszy zakres treściowy tej koncepcji oraz na główne kontrowersje, jakie budziła ona wśród niektórych polskich i niemieckich analityków spraw międzynarodowych w latach dziewięćdziesiątych XX wieku.

Rozdział 2. zawiera charakterystykę głównych przejawów zbieżności interesów Polski i RFN w latach 1989/1990—1998 w wymiarze dwustronnym, ze szczególnym podkreśleniem zbieżności interesów Polski i RFN w kwestii zjednoczenia państwowego Niemiec, przyjęcia podstaw traktatowych pozimnowojennego etapu stosunków polsko-niemieckich, zaangażowania elit politycznych i intelektualnych Polski i Niemiec w realizację idei polsko-niemieckiego pojednania, zacieśniania polsko-niemieckiej współpracy politycznej i gospodarczej oraz kooperacji wojskowej.

Istotą rozdziału 3. jest wskazanie na główne przejawy zbieżności interesów Polski i RFN w latach 1989/1990—1998 w wymiarze wielostronnym. Za najbardziej charakterystyczne dla europejskiego wymiaru koncepcji „polsko-niemiecka wspólnota interesów” w omawianym okresie uznałem: proeuropejską politykę rządów Polski i Niemiec, dążenie grup rządzących obu tych państw do zjednoczenia Europy i przewyciężenia istniejących podziałów, zbieżność interesów Polski i Niemiec w kwestii modelu bezpieczeństwa międzynarodowego w pozimnowojennej Europie, a przede wszystkim w dążeniu Polski do członkostwa w NATO i Unii Europejskiej i poparciu tych starań przez Niemcy.

W rozdziale 4. ukazałem najważniejsze problemy w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989/1990—1998 w wymiarze dwu- i wielostronnym. W aspekcie bilateralnym w płaszczyźnie politycznej omówiłem w ujęciu syntetycznym problemy związane z niektórymi zagadnieniami podstaw traktatowych Polska — RFN, odmienną pamięcią historyczną Polaków i Niemców, sporem na rezolucje między parlamentem niemieckim i polskim oraz polsko-niemieckie spory wokół zwrotu dóbr kultury. Natomiast



w ramach problemów występujących w płaszczyźnie politycznej w aspekcie wielostronnym nakreśliłem różnice w stanowisku Polski i Niemiec wobec niektórych problemów dotyczących modelu bezpieczeństwa europejskiego oraz w polityce wobec Rosji.

Omawiając problemy w stosunkach polsko-niemieckich w płaszczyźnie ekonomicznej, akcent postawiłem na obawy związane z następstwami wzrostu kapitału niemieckiego w Polsce oraz na główne asymetrie w polsko-niemieckich stosunkach gospodarczych i ich implikacje. Charakteryzując główne problemy w płaszczyźnie społecznej stosunków polsko-niemieckich w latach 1989/1990—1998, starałem się ukazać najważniejsze — moim zdaniem — problemy w polsko-niemieckiej współpracy kulturalnej, niektóre problemy związane z mniejszością niemiecką w Polsce oraz funkcjonowaniem Polonii w Niemczech oraz kwestie sporne związane z kształtowaniem się wzajemnych postaw Polaków i Niemców.

Celem postawionym w rozdziale 5. było ukazanie najważniejszych warunkowań stosunków polsko-niemieckich w latach 1998—2009. Z kolei w rozdziale 6. zarysowane zostały najważniejsze obszary polsko-niemieckiej współpracy politycznej, ekonomicznej i w płaszczyźnie społecznej w tym samym okresie.

W rozdziale 7. omówiłem przyczyny i najważniejsze przejawy wzrostu kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1998—2009 w wymiarze bilateralnym. Stosunkowo szeroko zaprezentowany został problem roszczeń cywilno-prawnych obywateli Niemiec wobec Polski, spór polsko-niemiecki wokół projektu budowy Centrum przeciwko Wypędzeniom, kontrowersje w sprawie postulatów zwrotu utraconych dóbr kultury, problemy związane z mniejszością niemiecką w Polsce oraz z funkcjonowaniem Polonii w Niemczech, a także kwestie związane z wzajemnym wizerunkiem Polaków i Niemców w owym czasie.

W rozdziałach przedostatnim i ostatnim pracy starałem się ukazać przyczyny i główne przejawy wzrostu kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1998—2009 w aspekcie wielostronnym (międzynarodowym). W rozdziale 8. wskazałem na różnice w stanowisku Polski i Niemiec na temat sposobów rozwiązania niektórych problemów w relacjach transatlantyckich, w tym wobec zaangażowania NATO w Afganistanie i transformacji roli NATO w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego, charakteru amerykańskiego przywództwa oraz konfliktu irackiego. Z kolei w rozdziale 9. omówiłem najważniejsze różnice w stanowisku Polski i Niemiec wobec warunków członkostwa Polski w UE oraz niektórych dylematów integracyjnych Unii na początku XXI wieku. Szerzej zaprezentowałem podobieństwa i różnice w stanowiskach Polski i Niemiec wobec koncepcji integracji europejskiej, reform instytucjonalnych UE, polityki wschodniej UE i stosunków z Rosją oraz wobec Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony.

Podstawę źródłową prezentowanej pracy stanowią przede wszystkim oficjalne dokumenty dotyczące stosunków polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym oraz polskiej i niemieckiej polityki zagranicznej, w tym polityki integracyjnej i polityki bezpieczeństwa tych państw. Przeanalizowałem także najważniejsze dokumenty dotyczące funkcjonowania Unii Europejskiej i NATO w omawianym przedziale czasowym.

Wiele zagadnień będących przedmiotem rozważań w tej książce ma bardzo bogatą literaturę zarówno obcojęzyczną, jak i polską. Dotyczy to przede wszystkim publikacji z zakresu zewnętrznych uwarunkowań stosunków polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym w wymiarze globalnym, regionalnym i subregionalnym, w tym poszczególnych aspektów bezpieczeństwa europejskiego<sup>20</sup> i integracji europejskiej<sup>21</sup>. Bardzo bogata jest także literatura z zakresu stosunków polsko-niemieckich po roku 1989, ale podjęty w niniejszej pracy problem w ujęciu, jakie zaproponowałem, nie został jeszcze całościowo opracowany. Ukazało się jednak w polskiej i niemieckiej literaturze politologicznej wiele bardzo ciekawych i wartościowych pod względem poznawczym opracowań, monografii, prac zbiorowych i artykułów w czasopismach specjalistycznych poświęconych

---

<sup>20</sup> Do najciekawszych opracowań z tego zakresu, które ukazały się w kolejnych latach okresu pozimnowojennego w polskiej literaturze politologicznej, należy zaliczyć: W. Multan: *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*. Warszawa 1997; *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba. Warszawa 1997; J. Czaputowicz: *System czy nieład? Bezpieczeństwo europejskie u progu XXI wieku*. Warszawa 1998; R. Zięba: *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Koncepcje — struktury — funkcjonowanie*. Warszawa 1999; *Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian. Zagrożenia — Koncepcje — Instytucje*. Red. R. Kuźniar i Z. Lachowski. Warszawa 2003; *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Teoria i praktyka*. Red. K. Żukrowska i M. Grącik. Warszawa 2006; I. Pawlikowska: *Koncepcje bezpieczeństwa państw Europy Środkowej po 1989 roku*. Toruń 2006; S. Koziej: *Między piekłem a rajem: szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*. Toruń 2006; *Dokąd zmierza świat? Red. A.D. Rotfeld*. Warszawa 2008; *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*. Red. R. Zięba. Warszawa 2008; *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Wyzwania i zagrożenia*. Red. P. Olszewski, T. Kapuśniak, W. Lizak. Radom 2009.

<sup>21</sup> Wśród wielu prac, które ukazały się w ostatnich latach w polskiej literaturze z zakresu integracji europejskiej, szczególnie przydatne dla omówienia podjętego tematu były następujące opracowania: R. Zięba: *Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony*. Warszawa 2005; Idem: *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*. Warszawa 2007; J.J. Węc: *Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950—2005. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*. Kraków 2006; *Unia Europejska i Polska wobec dylematów integracyjnych na początku XXI wieku*. Red. M. Stolarczyk. Toruń 2006; A. Podraza: *Unia Europejska w procesie reform traktatowych*. Lublin 2007; I. Słomczyńska: *Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony. Uwarunkowania — struktury — funkcjonowanie*. Lublin 2007; T.G. Grosse: *Europa na rozdrożu*. Warszawa 2008; P. Żurawski vel Grajewski: *Polityka Unii Europejskiej wobec Rosji a interesy Polski 1991—2004*. Kraków—Warszawa 2008.

poszczególnym aspektom stosunków polsko-niemieckich w omawianym okresie. Ich autorzy dokonują syntezy stosunków polsko-niemieckich niemal w całym okresie pozimnowojennym<sup>22</sup> bądź też bardziej szczegółowo omawiają relacje polsko-niemieckie niemal we wszystkich płaszczyznach, ale jedynie w wybranych latach okresu pozimnowojennego<sup>23</sup>. Jeszcze inni analizie poddają tylko jedną z płaszczyzn stosunków polsko-niemieckich (np. polityczną, militarną, ekonomiczną, kontaktów społecznych) w wybranym przedziale czasowym<sup>24</sup> bądź bardzo szczegółowo omawiają któryś z problemów spornych bądź któryś z obszarów spornych w stosunkach polsko-niemieckich<sup>25</sup>. Opublikowanych zostało także wiele interesujących opracowań, w jakich podjęto problematykę wzrostu kontrowersji w stosunkach polsko-niemieckich na przełomie XX i XXI wieku, gdzie w ujęciu mniej lub bardziej syntetycznym ukazane zostały najważniejsze problemy sporne występujące między Polską a Niemcami w owym czasie<sup>26</sup>. Bardzo wartościowe pod tym względem są kolejne wydania „Krakowskich Stu-

<sup>22</sup> Z prac wydanych w ostatnich latach zob. W.M. Góralski: *Polsko-niemiecka wspólnota interesów. Geneza, dokonania, zagrożenia*. W: *Polska — Niemcy 1945—2007. Od konfrontacji do współpracy i partnerstwa w Europie...*; A. Hołub: *Stosunki polsko-niemieckie*. W: *Polska wobec sąsiadów. Współczesne stosunki polityczne*. Red. W.T. Modzelewski. Olsztyn 2009.

<sup>23</sup> Do szczególnie wartościowych w tej grupie opracowań należy zaliczyć: *Polacy i Niemcy na drodze do partnerskiego sąsiedztwa. Próba bilansu dziesięciolecia 1989—1998*. Red. D. Bingen i K. Malinowski. Poznań 2000; *Polacy — Niemcy. Sąsiedztwo z dystansu*. Red. A. Wolff-Powęska i D. Bingen. Poznań 2004.

<sup>24</sup> Zob. J. Drozd: *Sojusz nadziei. Polsko-niemiecka współpraca wojskowa po 1989 roku*. Warszawa 1998; *Niemcy jako strategiczny partner gospodarczy Polski*. Red. W. Małachowski. Warszawa 2002.

<sup>25</sup> Z. Mazur: *Centrum przeciwko Wypędzeniom (1999—2005)*. Poznań 2006; M. Muszyński: *Przejęcie majątków niemieckich przez Polskę po II wojnie światowej. Studium prawnomiędzynarodowe i porównawcze*. Bielsko-Biała 2003; *Problem reparacji, odszkodowań i świadczeń w stosunkach polsko-niemieckich 1944—2004*. T. 1: *Studia*. Red. W.M. Góralski. Warszawa 2004; *Wspólnota sprzecznych interesów?...*; B. Koszel: *Polska i Niemcy w Unii Europejskiej. Pola konfliktów i płaszczyzny współpracy*. Poznań 2008.

<sup>26</sup> J.K. Dobrosz: *Polska — Niemcy. Trudne sąsiedztwo*. Warszawa 2001; A. Trzecińska-Polus: *Polska na forum Bundestagu (1990—2002). Współkształtowanie przez Parlament Związkowy polityki zagranicznej Niemiec w kontekście procesu integracji europejskiej*. Opole 2008; Ch.-B. Scheffel: *Problemy i sprzeczności interesów w stosunkach niemiecko-polskich na przełomie stuleci*. „Stosunki Międzynarodowe” 2002, nr 3—4; M. Tomala: *Wspólnota interesów polsko-niemieckich czy tylko własne interesy Polski i Niemiec?* „Rocznik Polsko-Niemiecki” 2004; J. Kranz: *Polsko-niemieckie cienie przeszłości*. „Sprawy Międzynarodowe” 2005, nr 1; E. Cziomer: *Przesłanki i następstwa politycznych kontrowersji polsko-niemieckich na początku XXI wieku*. W: *Po(st)mosty. Polacy i Niemcy w nowej Europie*. Red. G. Matuszek. Kraków 2006; P. Buras: *Stosunki polsko-niemieckie: W poszukiwaniu nowego paradygmatu*. „Stosunki Międzynarodowe” 2007, nr 1—2; *Stosunki polsko-niemieckie 1945—2005. Wspólnota wartości...*

diów Międzynarodowych” redagowane przez Erharda Cziomera<sup>27</sup>. Wielce przydatne w zrealizowaniu podjętego tematu okazały się monografie oraz prace zbiorowe poświęcone polskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa po roku 1989<sup>28</sup> oraz polityce zagranicznej zjednoczonych Niemiec<sup>29</sup>, a także artykuły zamieszczone w polskich i niemieckich czasopismach specjalistycznych<sup>30</sup>. Na uwagę zasługują także teksty publicystyczne autorów

<sup>27</sup> Zob. *Nowa rola międzynarodowa Niemiec*. Red. E. Cziomer. „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2006, nr 4 (III); *Polska i Niemcy wobec wyzwań bezpieczeństwa międzynarodowego XXI wieku*. Red. E. Cziomer. „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2007, nr 4 (IV); *Wyzwania partnerstwa polsko-niemieckiego u schyłku pierwszej dekady XXI wieku*. Red. E. Cziomer. „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2008, nr 4 (V).

<sup>28</sup> *Polska i jej sąsiedzi w latach dziewięćdziesiątych. Polityczne i ekonomiczne aspekty współpracy i integracji*. Red. B. Łomiński i M. Stolarczyk. Katowice 1998; *Polityka zagraniczna RP 1989—2002*. Red. R. Kuźniar, K. Szczepanik. Warszawa 2002; *Polska polityka bezpieczeństwa 1989—2000*. Red. R. Kuźniar. Warszawa 2001; *Polska w stosunkach międzynarodowych*. Red. S. Bieleń. Warszawa 2007; R. Kuźniar: *Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*. Warszawa 2008; R. Zięba: *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*. Warszawa 2010.

<sup>29</sup> E. Cziomer: *Polityka zagraniczna Niemiec. Kontynuacja i zmiana po zjednoczeniu ze szczególnym uwzględnieniem polityki europejskiej i transatlantyckiej*. Warszawa 2005; Idem: *Polityka zagraniczna Niemiec w dobie nowych wyzwań globalizacji, bezpieczeństwa międzynarodowego oraz integracji europejskiej po 2005 roku*. Warszawa—Kraków 2010; S. Sulowski: *Uwarunkowania i główne kierunki polityki zagranicznej RFN*. Warszawa 2002, s. 185 i nast.; Idem: *Polityka europejska Republiki Federalnej Niemiec*. Warszawa 2004, s. 45 i nast.; *Deutschlands neue Aussenpolitik*. Bd. 1: *Grundlagen*. Hrsg. K. Kaiser, H.W. Maull. München 1997; Bd. 2: *Herausforderungen*. Hrsg. K. Kaiser, H.W. Maull. München 1995; Bd. 3: *Interesen und Strategien*. Hrsg. K. Kaiser, J. Krause. München 1996; Bd. 4: *Institutionen und Ressourcen*. Hrsg. W.D. Eberwein, K. Kaiser. München 1998; M. Staack: *Handelsstaat Deutschland. Deutsche Aussenpolitik in einem neuen internationalen System*. Paderborn 2000; E. Bahr: *Der deutsche Weg. Selbstverständlich und normal*. München 2003; Ch. Hacke: *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder*. Berlin 2003; H. Wagner: *Die neue deutsche Aussenpolitik der neuen deutschen Kanzlerin Angela Merkel*. Berlin 2006; *Handbuch zur deutschen Aussenpolitik*. Hrsg. S. Schmidt, G. Hellmann, R. Wolf. Wiesbaden 2007; *A New Germany in a New Europe*. Eds. T. Herzog, S.L. Gilman. New York—London 2001.

<sup>30</sup> Wśród polskich czasopism specjalistycznych w największym stopniu wykorzystane zostały artykuły zamieszczone w takich, jak: „Przegląd Zachodni”, „Sprawy Międzynarodowe”, „Stosunki Międzynarodowe”, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, „Rocznik Strategiczny”, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, „Zeszyty Niemcoznawcze”, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny”, „Przegląd Politologiczny”, „Studia Europejskie”, tomy wydawane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego w serii „Niemcoznawstwo” oraz „Biuletyn Niemiecki” dostępny na portalu internetowym Centrum Stosunków Międzynarodowych w Warszawie. Z kolei spośród niemieckich czasopism specjalistycznych w największym stopniu wykorzystane zostały: „Aussenpolitik“, „Aus Politik und Zeitgeschichte“, „Internationale Politik“, „Internationale Politik und Gesellschaft“. Wiele bardzo wartościowych publikacji dla opracowania podjętego tematu znajduje się w polsko-niemieckim magazynie „Dialog”.

zarówno polskich<sup>31</sup>, jak i niemieckojęzycznych<sup>32</sup>. Stosunkowo bogata jest literatura anglojęzyczna poświęcona polityce zagranicznej zjednoczonych Niemiec<sup>33</sup>. W tym kontekście zdecydowanie skromniej prezentuje się specjalistyczna anglojęzyczna literatura politologiczna poświęcona stosunkom polsko-niemieckim w okresie pozimnowojennym<sup>34</sup>.

Zamieszczone w niniejszym opracowaniu rozważania dalekie są od całościowego opracowania podjętego tematu. Należy je traktować jako kolejny głos w trwającej w Polsce i w Niemczech dyskusji nad przyczynami, przejawami i następstwami sporów, problemów i kontrowersji występujących w stosunkach polsko-niemieckich na przełomie XX i XXI wieku oraz sposobami ich rozwiązania. Omawianie sformułowanego w tytule pracy tematu w dwóch podstawowych etapach oraz prezentowanie w oddzielnych rozdziałach zbieżności i rozbieżności interesów w tych samych przedziałach czasowych spowodowało, że nieuniknione stały się pewne powtórzenia, odwoływanie się do tych samych wydarzeń i procesów. Starłem się liczbę owych powtórzeń ograniczyć do niezbędnego minimum, by w ten sposób Czytelnik uzyskał obraz pełny, spójny, a jednocześnie przejrzysty.

Dążąc do jak najbardziej zwięzłego sformułowania tytułu pracy zrezygnowałem z pierwotnego, dwuczęściowego tytułu prezentowanego opracowania<sup>35</sup>. Mam nadzieję, że wprowadzona modyfikacja będzie korzystna dla końcowej oceny monografii przez Czytelników.

<sup>31</sup> W pracy wykorzystano artykuły publicystyczne zamieszczone na łamach takich dzienników i tygodników, jak: „Gazeta Wyborcza”, „Rzeczpospolita”, „Dziennik”, „Polityka”, „Wprost”, „Przegląd”, „Newsweek Polska”.

<sup>32</sup> W pracy wykorzystane zostały następujące tytuły prasy niemieckiej: „Das Parlament“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, „Süddeutsche Zeitung“, „Der Spiegel“, „Die Welt“, „Die Zeit“.

<sup>33</sup> Wśród prac, które ukazały się na ten temat w pierwszej dekadzie XXI w. znajdują się m.in.: *New Europe, New Germany, Old Foreign Policy? German Foreign Policy since Unification*. Ed. D. Webber. London 2001; *A New Germany...*; C. Hofhansel: *Multilateralism, German Foreign Policy and Central Europe*. London—New York 2005; B. Crawford: *Power and German Foreign Policy. Embedded Hegemony in Europe*. London 2007.

<sup>34</sup> Wybrane aspekty stosunków polsko-niemieckich w okresie pozimnowojennym omówione zostały m.in. w pracach: K. Cordell, S. Wolff: *Germany's Foreign Policy towards Poland and the Czech Republic...*; C. Hofhansel: *Multilateralism, German Foreign Policy and Central Europe...*

<sup>35</sup> W momencie skierowania pracy do procesu wydawniczego jej tytuł brzmiał: „Od koncepcji polsko-niemieckiej wspólnoty interesów do formuły pragmatycznej współpracy. Zbieżność i różnice interesów w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989—2009”.

## Indeks nazwisk

### A

Adamczuk Lucjan — 443  
Adamkus Valdas — 578  
Adamski Łukasz — 281, 341, 342, 529  
Adenauer Konrad — 87, 280  
Albright Madeleine K. — 56, 252, 298, 486  
Alexander Manfred — 117  
Altermatt Urs — 61  
Ambroziak Robert — 553  
Amsterdamski Stefan — 291  
Ananicz Andrzej — 211  
Andrzejczuk Robert — 296  
Andrzejewski Piotr — 119  
Anioł Włodzimierz — 57, 61, 160  
Antas Łukasz — 365  
Ash Timothy Garton — 44, 93, 95, 124, 139, 142, 525  
Asmus Ronald — 39, 156  
Assmann Aleida — 373  
Augstein Rudolf — 98  
Avioutskii Viatcheslav — 559

### B

Babiński Grzegorz — 280, 564  
Bachmann Klaus — 11, 79, 80, 116, 150, 195, 320, 371, 384, 385, 411, 417, 418, 423, 512, 517, 529, 533, 538, 540, 602, 603  
Bachtler Jon — 368  
Bahr Egon — 22, 32, 47, 101  
Balcerowicz Leszek — 36, 249, 253

Balicka Mariola — 66  
Baluk Walenty — 558  
Bałon Krzysztof — 183  
Banaszak Bogusław — 96, 180  
Banaś Monika — 30  
Baraki Martin — 477  
Baranowskij Władimir G. — 301  
Barański Marek J. — 223, 294  
Barcik Jacek — 299  
Barcz Jan — 70, 93, 96, 103, 104, 107, 174, 177, 178, 201, 233, 237, 259, 303, 320, 326, 380, 393, 397, 404, 405, 408, 450, 537, 537, 542, 545, 546, 548, 549, 600  
Baring Arnulf — 43, 51, 56, 126, 207, 212, 407, 528, 570  
Barski Jarosław — 186  
Bartoszek Adam — 215  
Bartoszewski Władysław — 82, 111, 112, 145, 188, 193, 345, 429, 431, 530, 531, 536, 586  
Baryluk Magdalena — 43, 207  
Bass Norbert — 168  
Bauch Johannes — 158, 217  
Bauman Zygmunt — 57, 292  
Belka Marek — 252, 325, 327, 401, 541, 542  
Bender Peter — 9, 10, 222  
Benecke Dieter W. — 220, 225  
Benezs Eduard — 182, 183, 184, 379  
Benz Wolfgang — 182, 196  
Berdychowska Bogumiła — 444  
Bergner Christoph — 448, 454

- Berlińska Danuta — 200, 227, 229, 230, 244, 444, 445, 446, 447  
Bertram Christoph — 496, 503  
Beste Ralf — 308, 560  
Bielecki Jan Krzysztof — 37  
Bielecki Jędrzej — 249, 342, 343, 345, 365, 483, 519  
Bieliń Stanisław — 22, 29, 30, 34, 38, 56, 65, 66, 67, 75, 76, 77, 219, 249, 266, 298, 305, 306, 470, 505, 553, 556, 557, 562, 573  
Bierling Stephan — 497  
Bieroń Tomasz — 54  
Bierzanek Remigiusz — 98, 388  
Bil Ireneusz — 271, 356  
Bilmes Linda J. — 289  
Bingen Dieter — 9, 10, 21, 69, 75, 79, 81, 82, 95, 104, 108, 116, 119, 124, 127, 157, 165, 166, 172, 173, 182, 200, 203, 235, 242, 330, 353, 423, 436, 573, 591, 613  
Bittner Jochen — 495  
Blair Tony — 274, 527  
Blome Nikolaus — 540  
Blumenwitz Dieter — 175, 391, 394  
Bobiński Krzysztof — 261, 539, 542  
Bobrow Davis B. — 20, 55, 126, 136, 466  
Bojenko-Izdebska Ewa — 414, 425, 429  
Bolecki Antoni — 401, 402  
Bönisch Georg — 432  
Bonisławski Piotr — 292  
Bonusiak Włodzimierz — 36, 37, 69, 72, 116, 117  
Borkowski Paweł Janusz — 62, 524, 552, 565, 587  
Borodziej Włodzimierz — 82, 91, 195, 382, 384, 385, 386, 416, 423  
Borowiec Piotr — 293  
Bosacki Marcin — 257  
Brandt Willy — 95, 321  
Bratkiewicz Jarosław — 65  
Bredow Wilfried von — 32, 471, 509, 515  
Brenner Michael — 466  
Brock Lothar — 53  
Brocka-Palacz Bogumiła — 365  
Broda Marian — 305  
Browarek Tomasz — 35  
Brumlik Micha — 387, 397  
Bryc Agnieszka — 65, 266, 306  
Brzeziński Zbigniew — 54, 55, 56, 57, 58, 65, 67, 145, 159, 286, 290, 299, 310, 339, 482, 488, 502, 574, 582, 597  
Bubis Ignaz — 191, 377  
Buchanan Patrick J. — 583  
Budge Ian — 63, 524  
Budnikowski Tomasz — 270  
Bugaj Ryszard — 433  
Buras Piotr — 21, 81, 83, 150, 191, 258, 261, 262, 282, 316, 333, 344, 376, 377, 413, 417, 434, 498, 499, 512, 513, 529, 541, 587, 602, 603, 611, 612, 613, 614  
Burchill Scott — 28, 151  
Budzowski Klemens — 265  
Busse Nikolas — 497  
Bush George W. — 253, 279, 281, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 295, 302, 303, 307, 308, 467, 468, 469, 474, 479, 481, 483, 488, 489, 490, 495, 497, 498, 499, 501, 503, 504, 505, 506, 511, 513, 514, 582, 606  
Buzek Jerzy — 37, 71, 113, 251, 252, 315, 317, 320, 322, 435, 438, 535
- C
- Chałupczak Henryk — 35, 248  
Chardon Matthias 518  
Cheney Dick — 489  
Chevenement Jean-Pierre — 526  
Chirac Jacques — 169, 298, 330, 337, 527, 537  
Chomsky Noam — 292, 583  
Chudoliej Konstantin — 556  
Chylińska Dominika — 582  
Cichocki Bartosz — 575, 579,  
Cichocki Marek A. — 125, 164, 260, 331, 334, 417, 425, 534, 546  
Cichosz Marzena — 557  
Cieśla Joanna — 335  
Cimoszewicz Włodzimierz — 37, 75, 80, 259, 261, 262, 323, 327, 401, 483, 531, 532, 539, 542  
Ciołk Stanisław — 368  
Cisz Katarzyna — 271  
Clinton Bill — 39, 56, 57, 153, 501  
Clinton Hilary — 288  
Cohen Daniel — 292  
Cohen Stephan F. — 309  
Cordell Karl — 10, 23

- Crawford Beverly — 23  
Cylwik Ewa — 582  
Cywiński Piotr — 119, 189, 203, 367, 380, 398, 406, 455  
Czachór Zbigniew — 182  
Czachur Waldemar — 362, 370, 449, 452, 615  
Czajkowski Marek — 414, 467, 521, 537, 554, 558, 580  
Czaplicki Michał — 261  
Czapliński Marek — 416  
Czapliński Władysław — 38, 172, 181, 185, 197, 383, 404  
Czaputowicz Jacek — 20, 28, 33, 83, 146, 152, 271, 286, 301, 467, 498, 502, 506, 564, 615  
Czarnacka Agata — 559  
Czarnocki Andrzej — 266, 306  
Czarny Elżbieta — 119, 121, 358, 363  
Czarny Ryszard M. — 569  
Czech Marcin — 317, 321, 349, 351  
Czempiel Ernst-Otto — 147, 149, 151, 504  
Cziomer Erhard — 8, 21, 22, 32, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 52, 69, 70, 71, 72, 73, 76, 88, 90, 92, 112, 117, 127, 135, 146, 173, 184, 188, 208, 209, 212, 224, 272, 275, 280, 281, 282, 414, 465, 467, 471, 521, 537, 544, 556, 560, 564, 567, 568, 569, 570, 577, 584, 591, 613  
Czornik Katarzyna — 490  
Czwojdrak Aleksandra — 28  
Czubiński Antoni — 88, 94, 127  
Czuchowski Wojciech — 507  
Ćwiek-Karpowicz Jarosław — 309, 547  
Ćwieluch Juliusz — 494
- D**  
Daalder Ivo H. — 583  
Dahrendorf Ralf — 136, 137  
Davis Norman — 373  
Deka Jakub — 319  
Devetak Richard — 151  
Dębski Sławomir — 269, 325, 328, 390, 439, 483, 499, 512, 581  
Dmitrów Edmund — 195, 196, 374, 386, 386, 387  
Dmochowska Hanka — 45, 138, 163
- Dobroczyński Michał — 27, 28, 42, 115, 140, 152, 158, 161, 211, 219, 221, 266, 574  
Dobrosz Janusz Konrad — 21, 76, 189, 193, 198, 399  
Dobrowolski Paweł — 198  
Dobrowolski Piotr — 161, 216, 230, 298, 304, 472  
Dolińska Xymena — 167, 440, 458, 459, 460, 519  
Doliwa-Klepacki Zbigniew M. — 38, 250, 517  
Domagalski Marek — 412  
Domagała Arkadiusz — 39, 162, 259, 517, 522  
Dowgielewicz Mikołaj — 531  
Drawicz Andrzej — 189  
Dreithaler Rudolf — 183  
Drieschner Frank — 495  
Dröge Susanne — 292  
Drozd Jarosław — 21, 129, 158, 168, 207, 502  
Dudek Antoni — 36, 248, 249  
Dumas Roland — 167  
Dutkiewicz Mieczysław — 88  
Dziadul Jan — 233  
Dziergwa Roman — 240
- E**  
Eberhardt Adam — 202, 308, 399  
Eberwein Wolf-Dieter — 8, 22, 69, 70, 74, 80, 110, 316, 333, 419, 466, 612, 614  
Ehrlich Ludwik — 388  
Eitel Tono — 438  
Evans Gareth — 147
- F**  
Falkowski Witold — 304  
Fallaci Oriana — 290  
Fałkowski Mateusz — 75, 167, 261, 335, 336, 368, 440, 458, 459, 460, 461, 462, 539, 565, 573, 577, 591, 612  
Ferguson Niall — 284  
Fiedor Karol — 228  
Fijałkowska Barbara — 140  
Fijor Jan M. — 292  
Fischer Joschka — 70, 71, 138, 139, 273, 316, 322, 323, 328, 421, 502, 513, 525, 526, 527, 528, 530, 537, 542, 587, 602



Fischer Thomas — 62  
 Fiszer Józef — 9, 63, 69, 79, 112, 132, 173,  
 219, 235, 524  
 Forbrig Jörg — 75, 323  
 Foremny Dariusz — 267  
 Formuszewicz Ryszard — 368, 379, 406  
 Fotyga Anna — 334, 339, 340, 341, 406,  
 407, 427, 454, 545  
 Förster Rolf — 140  
 Frankowski Paweł — 28, 56, 147, 286  
 Franzke Jochen — 126  
 Frenzl Ludwik — 140  
 Freudenstein Roland — 11, 12, 70, 83,  
 258  
 Friedman Milton — 295  
 Friedrich Jörg — 377  
 Fritsch-Bournazel Renata — 53  
 Fronia Marcin — 292  
 Frowein Jochen A. — 326, 397, 404, 405  
 Frysztański Krzysztof — 227  
 Fukuyama Francis — 54, 58  
 Funke Manfred — 207

## G

Gaddis John Lewis — 53  
 Gańczak Filip — 335, 449, 464  
 Gardocki Sylwester — 554, 555, 559,  
 560  
 Gareis Sven Bernhard — 129  
 Garrison Jim — 583  
 Garsztecki Stefan — 166, 242, 590  
 Gawin Dariusz — 334  
 Gelles Romuald — 331  
 Genscher Hans-Dieter — 48, 49, 95, 104,  
 106, 107, 142, 167, 174, 208, 380, 393  
 Geremek Bronisław — 39, 70, 71, 113,  
 186, 252, 291, 316, 317, 322, 483  
 Gareis Sven Bernard — 349, 350  
 Geremek Rafał — 460  
 Gibas-Krzak Danuta — 298  
 Giddens Anthony — 274, 304  
 Giedroyc Jerzy — 40  
 Giertych Roman — 542  
 Gilman Sander L. — 22  
 Giscard d'Estaing Valéry — 537  
 Giziński Jarosław — 118  
 Glajcar Rafał — 52, 283  
 Gloser Günter — 589  
 Gloz Peter — 415

Głębiński Stanisław — 54  
 Gnauck Gerhard — 375  
 Gniazdowski Mateusz — 202, 256, 399,  
 424  
 Goldhagen Daniel Jonah — 376, 377  
 Golka Marian — 292  
 Gontarski Waldemar — 398, 399  
 Gorbaczow Michał — 97, 155, 208, 434  
 Gorbaniuk Oleg — 121, 348  
 Gordon Philip H. — 255  
 Göring Herman — 202  
 Gorzelak Grzegorz — 368  
 Gotkowska Justyna — 483  
 Goworowska-Adamska Hanna — 292  
 Götz Roland — 554, 567, 569  
 Góralski Witold M. — 9, 12, 21, 76, 83,  
 84, 95, 108, 109, 140, 172, 173, 202,  
 318, 325, 340, 388, 389, 390, 391, 392,  
 393, 396, 420, 518  
 Górewicz Igor Dominik — 208  
 Górka-Winter Beata — 479, 482  
 Grabarczyk Anna — 412  
 Grabowska-Lipińska Iwona — 30  
 Grabska Wirginia — 41  
 Graczyk Marek — 203  
 Gradziuk Artur — 249, 359, 575  
 Grajewski Andrzej — 183, 230, 233, 234,  
 564, 574  
 Grass Günter — 377  
 Graś Andrzej — 199, 237, 406  
 Grącik Małgorzata — 20, 28  
 Grodzki Radosław — 268, 269  
 Gromadzki Grzegorz — 560  
 Grosse Tomasz Grzegorz — 20  
 Grudziński Przemysław — 256  
 Grund Constantin — 275, 497  
 Gruszczyński Leszek A. — 215  
 Grygolec Władysław — 215, 241  
 Gryz Jarosław — 302, 466  
 Grzegorzewska Agnieszka — 583  
 Grzeszak Robert — 185, 390, 394, 398  
 Guział Andrzej — 566, 567, 570, 590  
 Gwiazda Adam — 57, 293

## H

Haar Ingo — 385, 386  
 Habsburg Otto von — 136  
 Habura Miłosz — 304

Hacke Christian — 22, 32, 47, 49, 52, 135, 281, 333, 496, 568, 570, 604  
Hahn Hans Henning — 183, 423  
Hajnicz Artur — 10, 39, 40, 69, 73, 74, 76, 79, 87, 97, 108, 175, 195, 197, 198, 233, 243, 243, 384, 386  
Halizak Edward — 20, 36, 55, 58, 66, 126, 134, 136, 147, 148, 151, 221, 250, 466  
Hall Aleksander — 492  
Hambura Stefan — 382, 398, 399, 405, 412, 455  
Hardt Michael — 293  
Hartman Monika — 284  
Harnisch Sebastian — 150, 275, 486, 495, 497  
Hartmann Kinga — 240  
Hassner Pierre — 310, 555  
Hastedt Glenn P. — 29, 31  
Hatschikjan Magarditsch — 61  
Hauchler Ingomar — 53  
Heffner Krystian — 227  
Heinisch Ingrid — 242  
Hejwowski Krzysztof — 290  
Hellmann Gunther — 22  
Helnarska Karolina Julia — 329  
Herzog Roman — 31, 94, 111, 113, 188, 328  
Herzog Todd — 22  
Himmelreich Jörg — 337  
Hippler Jochen — 482  
Hitler Adolf — 192, 193, 195, 210, 383  
Hobe Stephan — 545  
Hofhansel Claus — 23, 518  
Hofmann Günter — 503  
Hofman Iwona — 40  
Holbrooke Richard — 47  
Holzer Jerzy — 9, 69, 79, 112, 173, 219, 235, 244, 395, 396, 418  
Hołub Adam — 21  
Hopffgarten Horst Henner von — 129, 349  
Howzan Artur — 216  
Hübner Danuta — 538  
Huntington Samuel P. — 54, 58, 59, 61, 290  
Husajn Saddam — 488, 489, 490, 494, 495, 496, 497  
Husson Edouard — 49, 136, 139, 502  
Hüttmann Martin Grosse — 518  
Hyde-Price Adrian — 277, 468

## I

Immerfall Stefan — 515  
Irlenkaeuser Jan — 504  
Ischinger Wolfgang — 499  
Iwanek Jan — 78, 101, 253, 276, 364, 414, 490, 491, 547  
Iwanow Igor — 306

## J

Jabłkowska Joanna — 190, 376  
Jackson Robert — 28, 33  
Jacobsen Hannns D. — 568,  
Jacobsen Hans-Adolf — 9, 10, 69, 110, 152, 240  
Jacoby Ryszard — 352, 353  
Jäger Thomas — 32  
Jakubowski Andrzej — 204, 439, 440  
Jałowiecki Bartosz — 125, 164, 320, 399, 401  
Janecki Stanisław — 118, 183, 242, 265,  
Janicki Lech — 45, 94, 99, 127, 174, 175, 180, 185, 197, 391  
Jankowiak Stanisław — 385, 409  
Jankowska Hanna — 54, 292  
Jankowski Dominik — 348  
Jankowski Mariusz — 547  
Janning Josef — 47, 148, 149, 222  
Jan Paweł II — 532  
Janukowycz Wiktor — 577  
Janusz Grzegorz — 270, 443  
Jaranowski M. — 448  
Jarczewska-Romaniuk Aleksandra — 489, 505  
Jaruzelski Wojciech — 193  
Jasica Roman — 180, 181, 229  
Jasińska Anna — 406, 408  
Jaskułowski Tytus — 202, 333, 357, 366, 399, 483, 499, 512  
Jaspers Karl — 387  
Jelcyn Borys — 208, 210, 212  
Jendroszczyk Piotr — 345, 375, 408, 455, 456, 461  
Jesień Leszek — 281, 529, 537, 546, 547  
Johann Maria — 249, 250  
Jonderko Franciszek — 227  
Jóźwik Bartosz — 121, 348  
Jung Franz Josef — 510, 583  
Jurasz-Dudzik Łada — 49, 136, 502  
Juszczenko Wiktor — 564, 587, 588, 591

## K

- Kaca Elżbieta — 585  
Kaczmarek Julian — 472  
Kaczmarek Marcin — 306, 553, 580  
Kaczyński Jarosław — 12, 252, 334, 337, 338, 339, 341, 342, 406, 407, 424, 426, 433, 479, 507, 508, 511, 514, 542, 548, 583, 599  
Kaczyński Lech — 254, 257, 270, 333, 336, 337, 405, 406, 424, 479, 487, 546, 547, 548, 549, 550, 563, 579, 581, 586, 599  
Kaczyński Piotr Maciej — 261, 471  
Kagan Robert — 285, 290, 291, 294, 302, 310, 468, 501, 555, 562  
Kaiser Karl — 22, 32, 47, 52, 78, 166  
Kalicki Włodzimierz — 8, 202, 203, 399, 402, 410, 435, 436, 437, 439  
Kalinowski T. — 122  
Kaliński Janusz — 37, 249, 250, 251  
Kalka Piotr — 43, 119, 120, 473  
Kamiński Antoni Z. — 146, 215, 241, 506  
Kamiński Witold — 238  
Kamp Karl-Heinz — 487, 497  
Kania Ewa — 294  
Kanther Manfred — 238  
Kapiszewska Maria — 280, 564  
Kapuściński Ryszard — 290  
Kapuśniak Tomasz — 20, 348, 501  
Kardaś Szymon — 559  
Karp Hans-Jürgen — 238  
Karpus Zbigniew — 67  
Karzaj Hamid — 476, 488  
Karski Karol — 405  
Kasprzycka Barbara — 399  
Kasprzyk Leszek — 219  
Kasprzyk Mariusz — 368  
Kawecka-Wyrzykowska Elżbieta — 161, 518  
Kaufman Michael — 189  
Kay Dawid — 489  
Keller Patrick — 487  
Kennedy Paul — 54, 55, 57, 58, 292  
Kerski Basil — 8, 68, 69, 70, 74, 80, 316, 324, 333, 350, 419, 434, 453, 455, 466, 612, 614  
Kersten Krystyna — 195  
Keynes Jon M. — 295  
Kęciek Krzysztof — 433  
Kiejna Urszula — 383, 390  
Kierul Jerzy — 490  
Kinkel Klaus — 48, 49, 152, 156, 166, 168, 184, 208  
Kisiel-Łowczyc Anna Barbara — 60  
Kissinger Henry — 54, 55, 137, 159, 311  
Kiss-Orski Wojciech — 486  
Kiwierska Jadwiga — 43, 48, 55, 56, 154, 209, 286, 289, 473, 477, 498, 505, 507  
Klafkowski Alfons — 173, 194, 388  
Klaus Vaclav — 183, 550  
Kleer Jerzy — 219, 220  
Klein Naomi — 292  
Klich Bogdan — 480, 494, 605, 606, 616  
Klimowicz Magdalena — 304  
Klussmann Uwe — 308, 560  
Klute Thorsten — 398, 453  
Kluźniak Mirosław — 54  
Kobylińska Ewa — 182  
Kochanowicz Maciej — 463  
Kocowska Barbara — 43, 207  
Kocot Kazimierz — 383  
Koczan Marcin — 557  
Kohl Helmut — 43, 44, 46, 48, 51, 68, 70, 87, 88, 89, 90, 93, 95, 97, 98, 99, 102, 103, 107, 109, 113, 114, 127, 131, 135, 136, 144, 153, 156, 157, 162, 164, 169, 178, 183, 184, 185, 188, 195, 198, 200, 206, 208, 211, 212, 227, 232, 278, 280, 316, 317, 328, 379, 473, 518, 521, 528, 566, 586  
Kohler Berthold — 477  
Köhler Horst — 326, 336, 484, 542  
Kohtamäki Natalia — 344, 578  
Kokot Józef — 384, 388  
Kolarska-Bobińska Lena — 75, 275, 335, 336, 457, 462, 471, 591, 612  
Kołbaniuk Adam — 293  
Kołodziej Tadeusz — 598  
Komorowski Bronisław — 343, 408  
Konczewski Piotr — 55, 292  
Konończuk Wojciech — 560  
Konopka Przemysław — 119  
Koprucka-Purol Jolanta — 108  
Korbel Jan — 182  
Korkosz Krzysztof — 603  
Kornelius Stefan — 477  
Kornosz Katarzyna — 383, 390, 391, 411  
Korolewski Ireneusz Paweł — 123

- Korten David C. — 292  
Korybut-Woroniecki Aleksander — 207  
Korzeniewski Bartosz — 373, 425  
Korzycki Włodzimierz — 106  
Koschyk Hartmut — 185, 520  
Kosiarski Jacek — 234  
Kosiewski Piotr — 256, 376, 424, 428, 575  
Kosman Michał — 47, 164, 165, 518  
Kossert Andreas — 386  
Kostarczyk Andrzej — 304  
Kostecki Wojciech — 27, 32, 148  
Kostro Robert — 334  
Kostrzewski Leszek — 361  
Kostyrko Weronika — 183, 184, 189, 425  
Kozel Bogdan — 21, 45, 50, 51, 117, 124, 126, 127, 129, 164, 167, 169, 271, 272, 280, 321, 329, 330, 510, 517, 518, 523, 528, 529, 537, 540, 546, 547, 568, 583, 588, 593, 602, 603  
Kouchner Bernard — 347  
Kowal Paweł — 572  
Kowalski Sergiusz — 45, 93, 110, 525  
Kowalski Wojciech — 202, 436  
Koziej Stanisław — 20, 254, 285, 470, 479, 480  
Kozerański Dariusz S. — 130  
Kozłowska Iwona — 330  
Kozyriew Andriej — 65  
Krajewska Atina — 383, 390, 395  
Krakowski Jędrzej — 214  
Kranz Jerzy — 21, 79, 166, 195, 198, 210, 320, 372, 384, 387, 404, 410, 422, 524, 546, 548  
Krasnodębski Zdzisław — 275, 310, 334, 376, 395, 425, 456, 457, 541, 555  
Krasuski Jerzy — 7  
Krause Joachim — 22, 47, 52, 504  
Krauthammer Charls — 290  
Krauz-Mozer Barbara — 293  
Kreile Michael — 149  
Krejci M. — 183  
Kremer Andrzej — 263, 566, 584  
Kroker Rolf — 271, 356  
Kroll Henryk — 412, 444  
Kroszczyński Stanisław — 284  
Krzemień Edward — 169  
Krzemiński Adam — 169, 190, 203, 338, 353, 416, 420, 421  
Krzysztofek Kazimierz — 213, 223  
Krzysztofowicz Maciej — 202, 399  
Krzyżak Tomasz — 443  
Kucharczyk Jacek — 261, 466, 471, 539  
Kuchciński Marek — 583  
Kucza Ernest — 103  
Kuczyński P.M. — 533  
Kühnhardt Ludger — 154  
Kukułka Józef — 27, 32, 34, 38, 55  
Kulesa Łukasz — 579  
Kułakowski Jan — 533  
Kumoch Jakub — 583  
Kupchan Charles — 307  
Kupiecki Robert — 38, 39, 97, 156, 475, 482  
Kuppe Johannes L. — 504  
Kurcz Zbigniew — 227, 228, 234  
Kuroń Jacek — 492  
Kurthen Hermann — 515  
Kuźniar Andżelika — 119, 121, 358, 363  
Kuźniar Roman — 20, 22, 28, 32, 36, 37, 53, 55, 57, 58, 97, 118, 134, 147, 148, 149, 151, 155, 211, 213, 223, 250, 253, 255, 256, 257, 258, 265, 301, 424, 428, 471, 480, 482, 492, 493, 500, 505, 507, 579, 580, 591  
Kwaśniewski Aleksander — 169, 187, 212, 255, 317, 325, 328, 330, 331, 337, 367, 396, 419, 420, 435, 491, 493, 531, 564, 577, 578
- L**  
Lachowski Zdzisław — 20, 301, 482  
Laden Osama bin — 285  
Lamentowicz Wojciech — 501, 513  
Lamers Karl — 144, 520  
Landes David S. — 292  
Landler Mark — 353  
Lang Kai-Olaf — 70, 75, 80, 81, 84, 266, 329, 331, 332, 336, 371, 372, 402, 565, 573, 577, 590, 591, 612, 614, 616  
Lasoń Marcin — 575, 599  
Laufer Heinz — 62  
Laurent Eric — 490  
Lawaty Andreas — 182, 383, 437  
Leggwie Claus — 502  
Lemberg Hans — 385  
Lempp Alfred — 243  
Lentowicz Zbigniew — 447

- Leonard Mark — 553, 555, 561, 562, 563, 590, 592  
Lesiuk Wiesław — 230, 235  
Lesser Gabriele — 455  
Leśniewski Bartłomiej — 380  
Leunig Rognar — 334, 371, 426  
Lewandowska Izabela — 381  
Lewandowski Lech — 168  
Libicki Marcin — 262, 533, 572  
Libionka Dariusz — 432  
Lindsay James M. — 583  
Link Werner — 602  
Lipkowski Kazimierz — 186  
Lipowicz Irena — 327, 367, 497  
Lipscher Winfried — 73, 91, 220  
Lipset Seymour M. — 285  
Lipski Jan Józef — 112, 222  
Lis Michał — 235  
Liszka Joachim — 29, 512  
Lizak Wiesław — 20, 501  
Lohse Eckart — 186  
Longhurst Kerry — 277  
Lorenz Wojciech — 345, 455, 611  
Ludwig Michael — 199  
Luter Marcin — 436  
Luttwak Edward — 294  
Lutz Dieter S. — 152
- Ł
- Łada Agnieszka — 421, 464, 547, 585  
Łakomska Gracjana — 503  
Łastawski Kazimierz — 30, 137, 259, 268, 343, 573, 606  
Ławrow Siergiej — 268, 585  
Łodziński Sławomir — 443  
Łomiński Bogdan — 22, 37, 57, 149, 165, 208, 557  
Łoś-Nowak Teresa — 27, 29, 32, 34, 299, 571  
Łoś Robert — 278, 317  
Łuczak Wojciech — 350  
Łukaszewski Jerzy — 137, 141, 533, 541  
Łukańko Bernard — 185, 383
- M
- Machcewicz Paweł — 433  
Machowski Heinrich — 568  
Maćkowiak Tomasz — 183  
Madajczyk Piotr — 195, 227, 230, 234, 235, 385, 386, 387, 416, 440, 441, 444, 447  
Madej Marek — 145, 249, 250, 472  
Madej Zbigniew — 220  
Magdziak-Miszewska Agnieszka — 574  
Majcherek Janusz M. — 331  
Majewski Piotr M. — 377  
Malendowski Włodzimierz — 37, 368  
Malinowski Krzysztof — 11, 21, 43, 52, 73, 75, 94, 105, 106, 108, 119, 126, 166, 173, 175, 177, 182, 200, 206, 219, 242, 277, 278, 282, 473, 486, 498, 500, 501, 512, 513, 595  
Maliszewska-Nienartowicz Justyna — 565  
Maliszewski Norbert — 260  
Małachowski Witold — 21, 42, 119, 121, 259, 354, 356, 358, 471, 509  
Marcinkiewicz Kazimierz — 12, 252, 332, 333, 334, 337, 405, 406, 424, 426, 543, 570  
Marschall Christoph von — 165, 236, 381, 382  
Markiewicz Władysław — 222  
Markow Siergiej — 577  
Marshall Christoph von — 165, 454  
Marszałek-Kawa Joanna — 67, 211, 266, 330, 574  
Martin Hans-Peter — 294  
Marzęda Katarzyna — 29, 284  
Matelski Dariusz — 200, 201, 202, 203, 436, 438  
Materska-Sosnowska Anna — 267  
Matuszek Gabriela — 21, 117, 465  
Matys Michał — 122  
Mauer Victor — 604  
Maull Hanns W. — 22, 32, 47, 52, 275, 275, 276, 497  
Maurer Andreas — 340, 545  
Mazan Leszek — 183  
Mazowiecki Tadeusz — 35, 37, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 101, 102, 103, 109, 114, 131, 226, 586  
Mazur Marek — 37, 252  
Mazur Zbigniew — 21, 46, 50, 52, 126, 137, 138, 149, 163, 204, 208, 219, 326, 373, 374, 376, 384, 398, 413, 414, 419, 420, 437  
Mazur-Rafał Monika — 75, 323  
Mazurek Kamila — 614

- Mączyńska Katarzyna — 582  
Meckel Markus — 187, 402, 415, 416, 420, 426  
Mehlhausen Thomas — 614  
Mehlhorn Ludwig — 8  
Meier Christian — 165, 564, 567, 568, 569  
Meller Stefan — 256, 257, 263, 276, 505, 576  
Menkiszak Marek — 41, 66, 67, 211  
Merkel Angela — 272, 273, 280, 281, 282, 283, 303, 332, 333, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 348, 379, 405, 406, 407, 408, 415, 426, 428, 431, 433, 455, 455, 468, 477, 479, 481, 487, 495, 502, 506, 510, 514, 529, 530, 544, 545, 546, 547, 564, 567, 568, 571, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 603, 604, 605  
Michalik Elżbieta — 248  
Michałek Krzysztof — 503  
Michałowski Stanisław — 74, 82, 165  
Michnik Adam — 99, 416, 420, 492, 576  
Michoński Arkadiusz — 259  
Michta Andrew A. — 482  
Miecznikowska Justyna — 141, 142, 143, 525  
Miedwiediew Dmitrij — 305, 306, 307, 311, 312, 487, 561, 579  
Mieroszewski Juliusz — 40  
Migalski Marek — 37, 252  
Mik Cezary 174  
Mikulski Krzysztof — 427, 428  
Milczarek Dariusz — 550  
Mildenberger Markus — 11, 73, 75, 77, 78, 80, 81, 83, 166, 316, 318, 320, 419, 465, 466, 616  
Miller Leszek — 252, 323, 416, 419, 420, 421, 491, 492, 497, 538, 541  
Miloszevic Slobodan — 297  
Misala Józef — 118  
Mishra Robin — 281  
Miskimmon Alister John — 601  
Miszcak Krzysztof — 330, 331, 513, 598, 605  
Misztal Jan — 384  
Miś Engelbert — 441  
Mitterrand Francois — 144, 168  
Mizgała Joanna J. — 574  
Młynarski Andrzej — 88  
Modelska Dorota — 243  
Modzelewski Wojciech Tomasz — 21  
Moj B. — 227  
Molo Beata — 394, 410, 411, 554, 555, 559, 567, 571  
Mołotow Wiaczesław — 194, 332  
Morawiecki Wojciech — 63, 524  
Morgenthau Hans — 28  
Moscovici Pierre — 526  
Moskal Teofil — 383, 390, 394  
Moss Kenneth B. — 286  
Mrowka Heinrich — 236, 239  
Mrozek Bogusław — 56, 219  
Müller Robert — 433  
Multan Wojciech — 20  
Murawski Cezary — 39, 156  
Murawski Krzysztof — 54  
Muszyński Mariusz — 21, 257, 333, 335, 380, 383, 389, 391, 392, 393, 394, 407, 409, 513
- N
- Naszkowska Krystyna — 215  
Natkański Piotr — 596  
Nawrot Wioletta — 287  
Negri Antonio — 293  
Ners Krzysztof J. — 219  
Neumann Bernd — 429  
Newton Kenneth — 63, 524  
Nica-Zdaniuk Aleksandra — 304  
Niethammer Lutz — 318  
Nijakowski Lech M. — 424, 443  
Niklewicz Konrad — 547, 547  
Nitschke Bernadetta — 182  
Noga Zdzisław — 427, 428  
Nolte Ernst — 190, 191  
Norberg Johan — 292  
Nossol Alfons — 102  
Nowak Jerzy M. — 149, 301, 482  
Nowak-Jeziorański Jan — 438, 492  
Nowakowski Jerzy Marek — 364, 492, 493, 534, 547  
Nye Joseph S. — 283, 292
- O
- Obama Barack — 254, 255, 281, 286, 288, 289, 290, 469, 479, 480, 481, 507, 510, 511, 414, 606, 616  
Ochmann Cornelius — 594

- Ociepka Beata — 186, 242, 421, 547  
Olechowski Andrzej — 118, 143, 159, 160, 162, 168, 192  
Oleksey Józef — 37, 189, 538  
Olszewski Jan — 37, 113  
Olszewski Paweł — 20, 501  
Olszyński Józef — 356, 357, 358  
Oniszczyk Mikołaj — 363, 369  
Oniszczyk Zbigniew — 216, 364  
Onyszkiewicz Janusz — 129, 349, 475, 595, 596  
Orlikowska Anna — 547  
Orłowski Hubert — 383, 437  
Orłowski Witold M. — 60, 250  
Osica Olaf — 468, 475, 485, 492, 513, 595, 601  
Osiecki Grzegorz — 433  
Ośniecka-Tamecka Ewa — 546  
Ostrowski Marek — 338  
Otłowski Tomasz — 156, 206  
Overhaus Marco — 512, 602  
Overmans Rüdiger — 385
- P**
- Pałasiński Jacek — 541  
Pałasz Urszula — 113, 317  
Palata Lubosz — 184  
Paradowska Jadwiga — 215  
Parafianowicz Zbigniew — 341  
Parplies Hans G. — 397  
Parzymies Stanisław — 38, 57, 78, 131, 134, 167, 168, 331, 527, 537, 540, 552, 562  
Paszewski Tomasz — 506, 514  
Paterk Anna — 587, 589  
Pawelka Rudi — 397, 398  
Pawlak Waldemar — 37, 359, 363  
Pawlicki Jacek — 218, 599  
Pawlikowska Iwona — 20, 27, 313, 466, 467, 484  
Pawłowski Konrad — 298  
Pease Neal — 57  
Perthes Volker — 307  
Perle Richard — 488  
Petschow Ulrich — 292  
Pędziwol Aureliusz M. — 183  
Pflüger Friedbert — 68, 69, 73, 90, 91, 153, 158, 159, 220, 574  
Piasecki Bogdan — 285  
Picht Robert — 543  
Pieper Cornelia — 348  
Pipes Richard — 310  
Pietraś Marek — 29, 146, 147, 284, 291  
Pietraś Ziemowit Jacek — 32, 55  
Pietrzyk Bartłomiej — 53, 286  
Pięciak Wojciech — 48, 191, 277, 374, 375, 377, 379, 384, 395, 473, 474  
Piotrowski Marcin Andrzej — 41  
Piotrowski Mirosław — 127, 158, 165, 238  
Piskorska Beata — 553, 558, 587  
Płociennik Sebastian — 144, 163, 166, 529, 603  
Poboży Monika — 538, 542  
Podemski Stanisław — 217  
Podolski Antoni — 573  
Podraza Andrzej — 20, 63, 536, 537, 540, 587, 598  
Podsiadło Bogusława — 414, 539  
Polenz Ruprecht — 339  
Pomian Krzysztof — 61, 140  
Pomianowski Wojciech — 353  
Popescu Nicu — 553, 555, 561, 562, 563, 592  
Popieliński Paweł — 447  
Popiuk-Rysińska Irena — 148, 221  
Popko Agnieszka — 368, 458, 462  
Powell Colin — 488  
Potthoff Heinrich — 430  
Potulski Jakub — 66  
Pracowity Henryk — 118  
Pradetto August — 49, 67, 125, 219, 275, 476, 477  
Prawda Marek — 11, 73, 80, 82  
Priesmeyer-Tkocz Weronika — 656, 587, 588  
Primakow Jewgienij — 65  
Pronińska Kamila — 554, 575  
Prystrom Jadwiga — 159  
Przewłocki Jan — 57, 161, 313  
Przyborowska-Klimczak Anna — 205  
Pszon Joanna — 412, 442  
Pszon Mieczysław — 103  
Ptaszyńska-Sadowska Elżbieta — 144  
Puślecki Zdzisław W. — 118, 219, 220  
Putin Władimir — 264, 265, 266, 268, 305, 306, 510, 557, 569, 571, 578, 582, 583

R

Radek Robert — 369  
 Rahr Aleksander — 564, 566, 593  
 Rak Krzysztof — 257, 335, 407, 409, 513  
 Rakowski Mieczysław F. — 103  
 Rasała Waldemar — 236  
 Rasch Norbert — 441  
 Rasmussen Anders' Fogh — 269, 486  
 Raś Maciej — 66, 553, 556  
 Ratzinger Joseph — 586  
 Rau Johannes — 90, 317, 325, 326, 337, 396, 419, 420  
 Rdzanek Dorota — 88  
 Rdzanek Grzegorz — 467, 594  
 Reagan Ronald — 295  
 Reich-Ranicki Marcel — 243  
 Reiter Janusz — 12, 78, 110, 117, 331, 416, 524  
 Robbentrop Joachim — 194, 332  
 Rossowski Dariusz — 310  
 Rice Condolezza — 489  
 Rifkin Jeremy — 304  
 Rhode Gotthold — 9  
 Rodriguez Zapatero Jose Louis — 541  
 Rogaczewska Krystyna — 92, 100  
 Rokicki Jarosław — 30  
 Rokita Jan Maria — 262, 428, 432, 538  
 Rolicki Janusz — 492  
 Romiszewska Ilona — 122, 217, 353, 354, 357  
 Rosa Bogdan — 486  
 Rosati Dariusz — 165, 424, 533, 534  
 Roszkowski Wojciech — 35  
 Rotfeld Adam Daniel — 20, 95, 195, 255, 291, 308, 327, 328, 339, 372, 471, 486, 487, 587  
 Rotter Maria Elisabeth — 258  
 Royen Christoph — 124, 127, 131  
 Rubinowicz-Gründler Anna — 405  
 Rudolf Peter — 497, 502, 504  
 Rühle Volker — 129, 156, 157, 158, 168, 498  
 Rühl Lothar — 477  
 Rühle Michael — 482  
 Rumiński Krzysztof — 449  
 Rumsfeld Donald — 488  
 Rybiński Maciej — 265, 364, 401, 492  
 Rychłowski Bogumił — 64  
 Ryszka Czesław — 441, 445, 448

S

Saakaszwili Micheil — 308, 561, 578  
 Saathoff Günter — 178, 179  
 Sadowska-Cieślak Ewa — 122, 217  
 Sadowski Eugeniusz — 30  
 Sadowski Grzegorz — 463  
 Sadurski Wojciech — 492  
 Saganek Przemysław — 397  
 Saint-Etienne Christian — 304  
 Sakson Andrzej — 45, 85, 239, 385, 452, 616  
 Sałajczyk Sławomir P. — 151  
 Sałuda Grzegorz — 285  
 Sandorski Jan — 403  
 Sapir Jacques — 284, 298, 300, 494  
 Sarkozy Nicolas — 281, 303, 468, 561, 579, 606, 615  
 Saryusz-Wolski Jacek — 543  
 Sawczuk Janusz — 14, 90, 142, 279  
 Schäfer Herman — 75, 124, 157  
 Scharping Rudolf — 110, 189, 349  
 Schäuble Wolfgang — 88, 127, 144, 195  
 Scheffel Christoph-Benedikt — 21, 188, 203, 393, 415, 562, 591  
 Schetter Conrad — 477  
 Schlör Wolfgang F. — 126, 128, 136  
 Schmidt Christian — 520  
 Schmidt Helmut — 189, 502  
 Schmidt Siegmur — 22  
 Schmidtendorf Herman — 437, 438  
 Schneider Jens — 542  
 Schockenhoff Andreas — 510, 583  
 Scholte Jan Art — 57  
 Schorlemer Reinhard von — 520  
 Schönbohm Jörg — 149, 152  
 Schrader Lutz — 209  
 Schreer Benjamin — 504  
 Schröder Dietrich — 119  
 Schröder Gerhard — 14, 70, 71, 114, 179, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 281, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 330, 367, 372, 379, 394, 396, 397, 401, 405, 415, 416, 419, 422, 423, 435, 436, 445, 473, 476, 477, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 502, 503, 505, 511, 513, 518, 519, 520, 522, 528, 537, 540, 542, 564, 565, 566, 567, 569, 577, 586, 587, 588, 590, 601, 602, 603, 604



- Schröder Katrin — 370  
Schuller Konrad — 348, 456  
Schulz Eberhard — 154, 235, 238, 274, 449  
SchulzePeter W. — 306  
Schumann Harald — 294  
Schwall-Düren A. — 335  
Schwan Gesine — 327, 335  
Schwarz Hans- Peter — 277  
Schweitzer Carl-Christoph — 9  
Schweppe Reinhard — 537, 544  
Scowcroft Brent — 310  
Sebald Winfrid Georg — 377  
Seiters Rudolf — 125, 158, 164, 209  
Semka Piotr — 346, 379, 416, 417, 430, 432, 435  
Serczyk Jerzy — 88  
Serfaty Simon — 136  
Shmelowa Maria — 485  
Siadkowski Marcin — 583  
Sieg Hans Martin — 471, 510, 512, 604  
Sigmund Petra — 49, 125, 219  
Sienkiewicz Bartłomiej — 570, 590  
Sieradzki Sławomir — 364, 398, 399, 441, 449  
Sierszuła Barbara — 379  
Sieveking Klaus — 521  
Sikorski Radosław — 82, 253, 254, 258, 268, 269, 300, 332, 343, 346, 347, 431, 451, 457, 492, 573, 581, 592, 593, 605, 613  
Simbierowicz Hanna — 293  
Simonides Dorota — 130, 233, 234  
Siwek Grzegorz — 39, 156  
Skalski Ernest — 492  
Skibiński Jerzy — 99, 388  
Skrzydło Andrzej — 123  
Skrzydło-Tefelska Ewa — 205  
Skórzański Jan — 183  
Skubiszewski Krzysztof — 61, 68, 72, 87, 91, 92, 96, 97, 103, 106, 115, 116, 118, 131, 134, 141, 155, 167, 173, 174, 380, 388, 393, 424, 617  
Słomczyńska Irma — 20, 299, 467  
Słowikowski Michał — 557, 587  
Smoczyński Mateusz — 494  
Smoleń Mieczysław — 565  
Smolar Aleksander — 256, 424, 428, 492  
Smoleń Robert — 134  
Smolorz Michał — 195, 374, 386  
Sobczak Janusz — 387  
Soboń Janusz — 543, 544  
Sochański Bartłomiej — 381  
Sokołowski Adam — 129, 504  
Sokołowski Jacek — 564  
Solak Janusz — 154  
Solana Javier — 578  
Sołtyk Robert — 403, 493  
Sołtysiak Dominik — 178  
Sommer Theo — 101, 135  
Sorensen Georg — 28, 33  
Sorman Guy — 293  
Soros George — 292, 294, 582  
Sowinski Grzegorz — 61  
Spanger Hans-Joachim — 553, 559  
Sroka Jacek — 557  
Staaack Michael — 22, 150  
Stachura Jadwiga — 57, 310, 323, 352, 502  
Stadtmüller Elżbieta — 74, 75, 76, 116, 166, 215, 241, 242, 553, 574  
Stalin Józef — 197, 210  
Standke Klaus-Heinrich — 168, 347  
Stankiewicz Andrzej — 519  
Stankiewicz Michał — 349  
Stańczyk Jerzy — 53, 148  
Starzyk-Sulejowska Joanna — 556, 557, 558  
Stawowy-Kawka Irena — 295  
Stefanowicz Janusz — 27, 28, 29, 30, 55, 60, 72, 138, 148, 160, 210, 230  
Steinbach Erika — 326, 345, 346, 348, 378, 382, 386, 398, 402, 413, 415, 417, 418, 421, 427, 431, 432, 456, 520  
Steinbach Udo — 496  
Steinmeier Frank-Walter — 273, 344, 346, 347, 430, 431, 412, 568, 569, 592  
Stemplowski Ryszard — 29, 37, 193  
Stephan Rüdiger — 182  
Stępień-Kuczyńska Alicja — 305, 553, 557, 587  
Stiglitz Joseph E. — 289, 293  
Stihl Hans Peter — 217  
Stoiber Edmund — 184, 379, 415  
Stolarczyk Mieczysław — 8, 20, 22, 30, 37, 52, 53, 75, 77, 78, 90, 91, 101, 124, 140, 142, 143, 147, 149, 161, 162, 165, 208, 216, 221, 231, 253, 260, 261, 265, 276, 283, 294, 295, 298, 299, 302, 304, 313, 364, 466, 467, 472, 490, 491, 493, 512, 518, 523, 530, 539, 547, 594

- Stolpe Manfred — 123  
Stomma Ludwik — 492  
Stryjek Joanna — 259  
Stürmer Michael — 32, 190, 335, 592  
Styczek Janusz — 334, 338, 358  
Suchocka Hanna — 37  
Sulowski Stanisław — 14, 22, 47, 52, 114, 135, 138, 139, 141, 191, 275, 279, 280, 518, 525, 558  
Sułek Jerzy — 8, 76, 173, 177, 179, 318, 319  
Sułek Mirosław — 554  
Süssmuth Rita — 193, 335  
Symonides Janusz — 98, 388, 492, 554  
Szabo Stephen F. — 496, 499, 512, 603  
Szacki Wojciech — 335, 464  
Szafarz Renata — 98, 99  
Szarota Tomasz — 432  
Szczepaniak Marian — 60, 368  
Szczepanik Krzysztof — 22, 36, 37, 250  
Szczepański Marek S. — 223, 230, 443  
Szczesny Paul — 114  
Szczygło Andrzej — 483  
Szczypiorski Andrzej — 192, 193  
Szeptycki Andrzej — 471, 560, 582  
Szostkiewicz Adam — 169  
Sztumski Janusz — 227  
Szubert Małgorzata — 56  
Szumski Stanisław — 522  
Szura-Olesińska Olga — 78, 253, 276, 304, 490, 491, 547  
Szymański Adam — 588, 589  
Szymborski Wojciech — 286, 490, 504  
Śledziwska Katarzyna — 119, 121, 358, 363  
Ślęczka Kazimierz — 57  
Ślusarski Sergiusz — 293  
Śmiałowicz Piotr — 335  
Śmiałowski Eugeniusz — 92, 240  
Świeboda Paweł — 549
- T**  
Tabor Marek — 221  
Tagliavini Heidi — 308  
Talaga Andrzej — 343, 481, 494, 508, 549, 583  
Talas Peter — 510  
Tarkowska Elżbieta — 291  
Tarnowski Paweł — 351  
Teltschik Horst — 88, 103  
Tendera-Właszczuk Helena — 521  
Tewes Henning — 11, 14, 70, 81  
Thadden Rudolf von — 165, 169  
Ther Philipp — 229  
Therborn Göran — 60  
Thierse Wolfgang — 402, 497, 505  
Thies Jochen — 499, 503  
Thorun Christian — 67, 307  
Timmermann Heinz — 566, 567  
Timoszenko Julia — 564  
Todd Emanuel — 310, 555, 582  
Todorov Tzvetan — 582  
Tokarz Krzysztof — 228, 230  
Tomala Mieczysław — 8, 9, 10, 21, 41, 42, 50, 68, 69, 70, 72, 80, 81, 82, 87, 90, 91, 92, 96, 97, 100, 101, 103, 104, 109, 110, 111, 115, 128, 134, 140, 174, 175, 177, 188, 193, 199, 201, 220, 232, 237, 240, 241, 243, 318, 329, 380, 393, 394, 403, 450, 498, 612, 616, 617  
Tomaszewski Jerzy — 231  
Tomaszewski Krzysztof — 329  
Tomczak Maria — 240  
Topolski Ireneusz — 266, 306  
Traba Robert — 203, 204, 436, 437  
Trawny Agnes — 412  
Trenin Dmitrij — 311  
Trenkner Joachim — 282, 373, 376, 489, 498  
Trębski Krzysztof — 570  
Troebst Stefan — 374, 419, 423, 427  
Truszczyński Jan — 518  
Trzaskowski Rafał — 540  
Trzcielińska-Polus Aleksandra — 21, 71, 75, 124, 162, 163, 167, 176, 184, 185, 198, 231, 233, 235, 236, 322, 379, 410, 518, 520, 521, 607  
Trzeciak Sergiusz — 259, 522  
Trzeciakowski Lech — 8  
Tupin Ryszard — 399, 399  
Turopolski Witold — 583  
Tusk Donald — 252, 254, 258, 259, 268, 270, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 402, 408, 428, 429, 430, 431, 433, 480, 494, 508, 514, 538, 548, 563, 579, 581, 584, 605, 606, 615  
Tyblewski Jacek — 449, 455  
Tymanowski Józef — 263  
Tymoszenko Julia — 564, 587

## U

- Uhlig Dominik — 464  
Ujazdowski Kazimierz — 427  
Umbach Frank — 560  
Urban Thomas — 169, 182, 228, 232,  
334, 371

## V

- Varwick Johannes — 277, 473, 476, 498  
Veit Winfried — 277  
Vetter Reinhold — 256  
Vorländer Hans — 274

## W

- Wagner Helmut — 22, 282, 545, 549,  
604  
Waigel Theo — 94  
Waldenberg Marek — 30  
Walsler Martin — 191, 377  
Wałęsa Lech — 100, 111, 134, 189, 210,  
228, 255  
Wanatowicz Maria W. — 230  
Wandycz Piotr — 140  
Warkotsch Alexander — 553  
Wasiuta Olga — 265  
Waszczykowski Witold — 483  
Wągrowka Maria — 254, 486  
Webber Douglas — 23  
Wegener M. — 278  
Weger Tobias — 373, 375  
Weidenfeld Werner — 47, 50, 90, 126,  
144, 145, 148, 149, 222, 466  
Weintraub Katarzyna — 240  
Weizsäcker Richard von — 46, 50, 110,  
168, 195, 195  
Wessels Wolfgang — 144, 145  
Westerwelle Guido — 273, 283, 347, 348,  
432, 585  
Węc Janusz Józef — 20, 62, 63, 95, 101,  
172, 529, 530, 536, 537, 539, 540, 542,  
545, 585  
Węglarczyk Bartosz — 490  
Wiaderny-Bidzińska Krystyna — 62, 524  
Wiankowska-Ładyka Zofia — 289  
Wiater Jerzy — 31  
Wichrowski Marek — 54  
Wiedemann Erich — 230

- Wielgo Marek — 217, 403  
Wieliński Bartosz T. — 337, 345, 362, 408,  
431, 454, 463, 510, 583, 599  
Wilczyński Waław — 45, 127  
Wildstein Bronisław — 265, 492, 493  
Wilga Beata — 284  
Wiliński Mateusz — 10, 96, 105, 175, 177  
Wilms Dorothee — 90, 107  
Wiłkomirska Wiosna — 594  
Wind Bogusław — 478  
Winięcki Jan — 492  
Wiśniewski Janusz — 284  
Witkowska Joanna — 36, 250  
Wittbrodt Edmund — 538  
Witte Berthold C. — 226  
Wojtasiewicz Wojciech — 309  
Wojtasik Waldemar — 37, 52, 252, 283  
Wojtaszczyk Konstanty A. — 127, 267  
Wolański Marian S. — 228  
Wolf Reinhard — 22  
Wolff Stefan — 10, 23  
Wolff-Powęska Anna — 9, 12, 13, 21, 45,  
73, 75, 83, 110, 123, 191, 195, 203,  
235, 238, 243, 353, 378, 401, 414, 415,  
417, 418, 424, 436, 449, 573, 575  
Wolfke Karol — 383  
Wolfowitz Paul — 488, 489  
Wolińska Z. — 292  
Woolsey James — 489  
Woś Rafał — 337, 341  
Woźniak Bolesław — 565  
Woźniak Grzegorz — 54  
Woźniak Krzysztof — 463  
Wóycicki Kazimierz — 83, 191, 192, 236,  
236, 362, 370, 373, 375, 376, 386, 422,  
449, 452, 615, 616  
Wroński Paweł — 343, 401, 433  
Wróblewski Andrzej K. — 352  
Wróblewski Tadeusz S. — 183  
Wrześniński Wojciech — 236  
Wulff Christian — 327  
Wuttke Henryk — 88  
Wyligała Helena — 331  
Wyrozumka Anna — 548  
Wysokińska Zofia — 36, 250

## Z

- Zaborowski Marcin — 468, 595, 596  
Zagrodzka Danuta — 120, 179, 243, 335

- Zając Aleksander — 452  
Zając Justyna — 55, 572  
Zakaria Fareed — 284, 289, 289, 480  
Zalesiński Łukasz — 455, 464  
Zaleski Bogusław W. — 55  
Zalewski Andrzej — 486  
Zalewski Paweł — 338, 339, 507, 568  
Zaremba Piotr — 432  
Zdaniuk Bartłomiej — 49, 136, 304, 502  
Zeman Miłosz — 379  
Zieliński Zygmunt — 69  
Ziemer Klaus — 80, 319, 616  
Ziniewicz Czesława — 63, 524  
Zięba Aleksandra — 471  
Zięba Ryszard — 20, 22, 27, 32, 33, 37, 38, 55, 68, 127, 136, 147, 148, 149, 158, 205, 253, 265, 269, 287, 299, 466, 467, 471, 505, 507, 509, 550, 532, 552, 594, 595, 597, 599, 602  
Ziółkowska Joanna E. — 29  
Ziółkowski M. — 223  
Zuber Marcelina — 292  
Zwoliński Andrzej — 297  
Zybała Andrzej — 122  
Zybliekiewicz Lubomir W. — 284  
Zybura Marek — 294, 437  
Zych Iwona — 54  
Żakowski Jacek — 257, 492  
Żerko Stanisław — 51, 236, 456  
Żmigrodzki Marek — 55  
Żoź-Kuźnia Katarzyna — 284  
Żukowski Arkadiusz — 41, 140  
Żukowska Katarzyna — 20, 28, 259, 357, 358, 543, 544  
Żurawski *vel* Grajewski Przemysław — 20, 555, 556, 557, 562, 563, 591, 592  
Żurek Robert — 386  
Żyliński Leszek — 190, 376

Mieczysław Stolarczyk

**Convergences and differences in interests in Polish-German relations  
between 1989 and 2009**

Summary

The most important research aim of this work is to present similarities and differences in Polish-German relations between 1989 and 2009 both in a bilateral and multilateral (international) dimension in the light of the main assumptions of the conception of “Polish-German community of interests”. The author aimed to show the most important manifestations of the Polish-German cooperation in the post-cold-war period and discuss the most controversial issues both in an intergovernmental (international) and social dimension. One of the main research aims of the work is to present the sources and manifestations of the increase in differences of interests and aims of Poland and Germany between 1998 and 2009 in an international, and, above all, a European dimension, that is in the area in which a far-reaching similarity of interests between the nations existed between 1989/1990 and 1998 and which has constituted the nature of Polish-German community of interests for many years. Apart from that, the author aimed to present the most important controversies appearing at this time in bilateral relations between Poland and Germany, connected with their historical burdens first of all. Despite flow of time, Polish-German World War II related arguments were still a very serious burden of Polish-German relations.

The main research hypothesis was reflected in the belief that Polish-German relations at each stage of the post-cold-war period included both similar or identical interests and aims, and different or controversial ones. However, in subsequent years, important differences concerning the level of similarity or contradiction of these interests, and aims realized in the policy of Poland and Germany in a bi and multilateral dimension took place. Serious arguments and controversies in Polish-German relations, which started to increase relatively fast after 1998, concerned not only important issues in bilateral relations of Poland and Germany, but also international affairs, namely, the level at which a far-reaching similarity of interests and aims of the governments of both nations took place at an earlier stage. It seems that an increase in controversies in Polish-German relations after 1998 in an international context was every now and then a bigger burden in their international relations than arguments in a bilateral dimension happening at the same time. It was especially visible between 2002 and 2003 when Polish-German arguments connected with, among others, the

project of building the Centre against Expulsion and activity of Prusian Trust overlapped with controversies concerning the solution of the Iraq problem and foreign policy of the United States of America. However, between 2005 and 2007, when Polish-German relations become “colder” again, the arguments of a bilateral nature played a bigger part in Polish-German relations than differences of opinions on the solutions of some international problems to be observed at this time.

The author tries to show the rightness of the opinion that the principle of “Polish-German community of interests”, used to define the nature of Polish-German relations in different post-cold-war periods, was the principle that was a little bit overused. It was not fully adequate to the practices of Polish-German relations because at the time when Polish-German community of interests was exposed above all on the Polish part in the decade of the 1990s, Polish-German relations covered many controversies typical of their bilateral relations (on a political-legal, economic and social level) and in multilateral relations (e.g. differences in the policy of Poland and Germany towards Russia). Apart from the similarities, different interests also made themselves felt. The principle of “Polish-German community of interests” was the conception involving many demanding elements (even in its narrower understanding) and did not reflect the whole complexity of Polish-German relations. At the same time, it is worth indicating that when the principle of the “contradiction of interests” appeared to define the controversies at the end of the 1990s and the beginning of the 21st century together with the increase in controversies in Polish-German relations, the very statement was too unilateral an assessment of the state of Polish-German affairs because apart from increasing controversial issues, there were many areas of Polish-German cooperation, and similarity of interests at that time.

The conception of “Polish-German community of interests” used to define the nature of Polish-German relations, at different stages and phases of the post-cold-war period, were not fully adequate to the practices of Polish-German relations. Its literal treatment suggested the similarity of Polish and German interests. In practice, though, both different and similar interests and aims appeared between Poland and Germany in the post-cold-war period, realized in direct relations and in a multilateral dimension. Controversies connected with different interests and aims of Poland and Germany appeared in Polish-German relations, though with a differing intensity, throughout the whole post-cold-war period. It is not surprising as similarities and differences of interests are the natural state between the nations, also between the nations participating in the same army alliance or the same integrative structures. It would be absurd to assume that nations and countries of identical national interests and reasons of state can exist on the international arena. Each country, due to conditions typical of it (e.g. demographic, economic and military potential, geopolitical situation, historical experiences, attitudes of a given society towards other countries and nations, perception of external threats seen by groups in charge, conceptions and aims of the foreign policy and safety) fulfills in particular periods of time of its history the foreign and security policy which can be similar to a greater or lesser extent with the policy realized within the same scope by other countries, but there are no countries, the interests or aims of which would all be common or identical.

The first part of the work shows that even in the 1990s, when the Polish-German community of interests was exposed, above all, on the Polish part in relations between Poland and Germany, Polish-German relations experienced many controversial issues concerning, among other things, the issues that were not regulated in a Polish-German treaty from 17 June 1991, enumerated in attached letters of the foreign policy ministers of both countries (e.g. concerning properties) or differences between the policy of both countries with respect to Russia. In practice, it turned out that avoiding discussion on difficult issues still dividing two nations and countries was not legitimate by Polish and German groups in charge

between 1990 and 1998. Starting from mid 1998 historical issues returned and so did the attempts to historicize the Polish-German discourse. At the same time, the number of the advocates of the hypothesis that without solving problems of the historical nature on the way of a dialogue and willingness of the groups in authority of both countries on the Polish and German part, harmonious cooperation between Poland and Germany in the European Union will be impossible to overcome them, increased. It was said that only then will it be feasible to build the bases of unification in relations between societies and concentrate the actions of the authorities of both countries on the future and make their participation in solving the problems appearing in the UE and NATO more effective. It was to the advantage of Poland and Germany to reach the state in which historical arguments would stop to be directly influencing the shape of the foreign policy conducted by both countries and their mutual relations through increasing pressure and complication in this field.

An increasing level of controversy in Polish-German relations reached the end of the 1990s and the first decade of the 21st century. It was connected with historical burdens and different historical memory of Poles and Germans, the main reflection of which were arguments concerning the project of building the Centre against Expulsion and the activity of the Prusian Trust. Polish-German argument connected with the project of building the Centre against Expulsion and its modification was at the same time an important element of different historical policies of Poland and the Federal Republic of Germany. Issues connected with the past, including, above all, compulsory displacement of Germans from the eastern territories of the former German Reich and financial claims made by the ones displaced or their descendants towards Poland started to shape Polish-German international relations again. It worsened the international relations and led to new mistrust and fears on the part of Poland. The controversies mentioned influenced to a lesser extent widely-understood Polish-German inter-social relations. Thanks to changes initiated at the beginning of the 1990s, Polish-German relations in this area were based on a firm foundation of more and more numerous regional, social, cultural, and, above all, economic connections. Especially the last ones developed relatively independently of subsequent stages of “getting colder” in Polish-German international relations. Despite this, the results of the public opinion are not very optimistic, particularly when it comes to the attitudes of Germans towards Poles. The image of an average Pole in the eyes of an average German was far from the one we would like to see after 20 years of building the attitudes of the Polish-German reconciliation. The conclusion from the research conducted in Poland and Germany was that some negative tendencies observed in mutual perception of Poles and Germans in the 1990s and at the beginning of the first decade of the 21st century were much more inhibited in subsequent years.

Increasing controversy in Polish-German relations at the beginning of the 21st century referred to not only bilateral issues, but also many international ones, above all, the European policy, where a far reaching similarity of interests and aims of both countries was observed a decade earlier. Controversies between both countries concerning among others some issues related to accession negotiations of Poland with the European Union, solving the Iraq problem, foreign policy of the United States of America, institutional reforms of the European Union, Common Foreign and Security Policy and European Security Policy and Defense of the European Union, as well as differences in the policy of Poland and Germany towards Russia has an important influence on Polish-German relations at the beginning of the 21st century. The arguments here questioned or rather negated the sense of using the term “Polish-German community of interests” because a big similarity of interests of Poland and Germany in the European policy constituted the nature of the Polish-German community of interests in the 1990s. Thus, it seems legitimate to say that the main elements of the Polish-German community of interests “burned out” at that time.

In view of different content scopes given to the principle of “Polish-German community of interests” and the sequence of phenomena worsening Polish-German relations at the turn of the 19th and 20th centuries, it is difficult to define a precise dividing line which would be regarded by the researchers of Polish-German issues as the time of the ultimate “burn out”, as its “critical moment”. It was, though, a complex process in time, the first important symptoms of which appeared as early as in 1998, together with the so called battle on resolutions between Bundestag (28 May 1998) and Sejm (4 July 1998) which started the new stage of the Polish-German on the so called historical reasons, including the ones related to the claims made by displaced Germans about compensation for lost properties and attempts made by the authorities of the Bundeswehr and some German politicians of Christian Democratic parties to depend the inclusion of Poland to the European Union on the fulfillment of the postulate. In subsequent months and years the Polish-German relations increased issues concerning, among others, the project of building the Centre against Expulsion in Berlin by Erika Steinbach, a chairperson of the Bundeswehr, Polish-German arguments in some areas of accession negotiations of Poland with the European Union, demands of Prusian Trust, Iraq conflict and transatlantic relations. With increasing controversies in Polish-German after 1998, concerning a bilateral and multilateral (international) dimension, and finalizing accession negotiations of Poland with the European Union, the opinions that the period of the community of interests in Polish-German relations ended appeared more and more often whereas the postulate to redefine the notion of the “community of interests” would be difficult to put into effect because Poland and Germany define their interests differently. Often the dividing line ending the principle of the “Polish-German community of interest” is 2002 (the end of negotiations concerning the inclusion of Poland to the European Union) or 2004 (giving Poland membership in the European Union). The very position was somehow a natural consequence of understanding the conception of the community of Polish and German interests in its narrower meaning as common endeavours of the groups in charge of both countries to include Poland into the Euroatlantic (NATO) and European structures (EU).

Despite increasing controversies in Polish-German relations after 1998, both in a bilateral and multilateral dimension, apart from divergences or even differences in interests, similar interests and areas of cooperation coexisted with them. A characteristic feature of all the stages of Polish-German relations in the post-cold-war period was the parallel occurrence of convergences and divergences of interests and their tanglement into complex interactions which, depending on the aims of the authorities were temporarily either exaggerated or publicized or just moderated or toned down. They did not lead to stable and long term pressures or conflicts getting out of control. Sooner or later they led to searching the compromise solutions, corresponding to the short term aims or long term interests of both parties. Searching a compromise demands high qualifications and abilities of efficient actions from political elites, especially including all subsequent groups of the groups in charge. It seems that both in case of Germany and Poland, the groups in charge were not always directed by a rational evaluation of the situation, sometimes giving in over-excessive emotions in their attempts to reach short term benefits from mutual relations.

In forecasts formulated in the first decade of the 21st century concerning the nature of Polish-German relations in a further perspective, the return to the idea of “the community of interests” was considered to be not very probable. The author of the work believes that Polish-German relations have little chances to build “a strategic cooperation” or “a strategic partnership” further on. It seems that, apart from many areas of cooperation and understanding, considerable differences of businesses (e.g. concerning the solution of some integrative problems within the UE, problems in transatlantic relations or perception of the international role of Russia) will also exist in the future. One cannot exclude that the so



far existing areas between Poland and Germany (e.g. in the issues concerning the European Policy of Security and Defense or policy towards Russia) can lead to further depolarization of their positions. It might be, among other things, the effect of modification concerning the policy towards the EPSC conducted so far, corrections introduced by a new German government (CDU/CSU/FDP) in autumn 2009 to the German policy towards Russia so far. New accents in foreign and security policy introduced by Barack Obama's administration, including the one towards Russia and Central Europe, and an improvement of Polish-Russian relations outlining themselves at the end of 2009.

One should share the opinion that the Polish-German relations in the nearest years should aim at their development towards "a pragmatic cooperation". A characteristic feature of this form of cooperation should be treating both convergences and divergences of interests appearing in Polish-German relations as a natural state of affairs. At the same time, one of its most important elements would be the willingness of the groups in charge of both parties to reach a compromise, search the solutions to the arguments satisfactory for both parties, aim to moderate and not reinforce differences and divisions as well as avoid a confrontative language.

The exhaustion of the principle of the "Polish-German community of interests" does not mean the lack of common or different interests of Poland and Germany. Their occurrence does not mean, however, aiming at the reactivation of the principle of the Polish-German community of interests. The conception formulated by Krzysztof Skubiszewski, in its narrower meaning, was realized in the form of Polish membership in NATO and the European Union. Definitely more adequate to define the nature of the present and the nearest stage of Polish-German relations is the principle of pragmatic cooperation. It should not be perceived as a slightly ambitious vision and too minimalist principle. Within its scope, new priorities in Polish-German relations, motivating the governments of both countries to tighten the cooperation, among others, in the development of the integration within the EU, the development of transatlantic partnership, reinforcement of the European security, the improvement of the effectiveness of the western policy of the EU, the development of the energetic policy of the EU should be outlined. When solving the problems connected with it, Poland and Germany can reach a considerable similarity of interests, reinforcing the dialogue and intensity of mutual relations.

The improvement of Polish-German relations after 2007 does not mean that the arguments and controversies between the two countries will be forgotten. One should remember that in Polish-German relations, as in relations with other countries, apart from community of interests and cooperation the differences of interests and arguments deriving for historical reasons, asymmetry in economic potentials of both countries and international roles played by them, as well as different geopolitical location of Poland and Germany, historical experiences and differences connected with them in perception of threats for the national and international security in a closer and further international environment, as well as ways of solving them. Thus, it is extremely important that the subsequent governments of Poland and Germany should express political willingness to a compromise solution to the problems appearing in the subsequent stages of Polish-German relations, which will accelerate the broadening of the areas of similar interests and aims formulated on their basis in the policy of both countries.

Mieczysław Stolarczyk

## **Die Übereinstimmungen und die Verschiedenheiten Interessen in polnisch-deutschen Beziehungen in den Jahren 1989—2009**

### Zusammenfassung

Das Hauptziel der vorliegenden Arbeit ist, in Anlehnung an die Hauptvoraussetzungen der Idee „polnisch-deutscher Interessengemeinschaft“ und an die Weiterentwicklung von den polnischen, deutschen und internationalen Bedingungen die Interessenübereinstimmungen und Interessenverschiedenheiten in polnisch-deutschen Beziehungen in den Jahren 1989—2009, sowohl im bilateralen, wie auch multilateralen (internationalen) Ausmaß, darzustellen. Der Verfasser beabsichtigte, die wichtigsten Formen der polnisch-deutschen Zusammenarbeit nach dem Kalten Krieg synthetisch aufzufassen und die wichtigsten Streitsachen in den Beziehungen zwischen Regierungen und Staaten und im sozialen Bereich zu besprechen. Er nennt vor allem die Ursachen und die Anzeichen der zunehmenden Interessen- und Zielverschiedenheiten Polens und Deutschlands in den Jahren 1998—2009 auf dem europäischen Boden, also in dem Bereich, wo die weitgehende Interessengemeinschaft zwischen den beiden Staaten in den Jahren 1989/1990—1998 auftrat. Außerdem wollte er die wichtigsten Kontroversen, besonders die Meinungsverschiedenheiten über die gemeinsame Geschichte, in den bilateralen Beziehungen zwischen Polen und Deutschland darstellen, denn trotz des Zeitverlaufs belasteten die mit dem 2. Weltkrieg verbundenen polnisch-deutschen Streiten immer noch die polnisch-deutschen Beziehungen zu dieser Zeit.

Die grundlegende Forschungshypothese lautet: in den bilateralen Beziehungen zwischen Polen und Deutschland gab es in jeder Periode nach dem Kalten Krieg sowohl gemeinsame oder sogar identische, wie auch unterschiedliche oder sogar gegensätzliche Interessen und Ziele, die aber in den aufeinanderfolgenden Jahren durch verschiedenen Intensitätsgrad gekennzeichnet waren. Wesentliche Auseinandersetzungen und Meinungsverschiedenheiten wuchsen nach 1989 an und betrafen nicht nur bilaterale, sondern auch internationale Streitsachen, die besonders in dem Zeitraum 2002—2003 zum großen Problem waren: z.B.: die Gründung des Zentrums gegen die Vertreibung, die Tätigkeit der Preußischen Treuhandschaft, die Meinungsverschiedenheiten über die Lösung des irakischen Konfliktes und über die Politik der USA. In den Jahren 2005—2007 kam es wieder zur Abkühlung der polnisch-deutschen Beziehungen, wobei bilaterale Auseinan-

dersetzungen größere Rolle spielten als unterschiedliche Stellung zu manchen internationalen Problemen.

Der Verfasser vertritt die Meinung, dass die Bezeichnung „polnisch-deutsche Interessengemeinschaft“ in verschiedenen Perioden der Postkaltkriegszeit auf Zuwachs gebraucht war. Sie gab zwar die Praxis der polnisch-deutschen Beziehungen nicht wieder, denn besonders in 90er Jahren des 20.Jhs wurden zahlreiche bilaterale (im rechtpolitischen, wirtschaftlichen und sozialen Bereich) und multilaterale Streitsachen (z.B.: unterschiedliche Politik Polens und Deutschlands dem Russland gegenüber) beobachtet. Die beiden Staaten hatten auch unterschiedliche Interessengebiete. „Polnisch-deutsche Interessengemeinschaft“ war eine Idee, die viele Postulate (sogar im engeren Sinn des Wortes) beinhaltete und die ganze Kompliziertheit der polnisch-deutschen Beziehungen nicht wiedergab. Es ist erwähnenswert, dass es mit zunehmenden Meinungsverschiedenheiten über polnisch-deutsche Beziehungen Ende der 90er Jahre des 20.Jhs und zu Beginn des 21.Jhs ein Ausdruck „Interessengegensätzlichkeit“ erschien, der aber diese Beziehung zu einseitig bezeichnete, denn es zu dieser Zeit auch zahlreiche Ausdrücke der polnisch-deutschen Mitwirkung, Zusammenarbeit und Interessenübereinstimmungen gab.

Die Idee „polnisch-deutsche Interessengemeinschaft“ gab auch den Charakter der polnisch-deutschen Beziehungen in den einzelnen Phasen der Postkaltkriegszeit nicht wieder, weil die beiden Staaten sowohl gemeinsame, wie auch gegensätzliche Ziele zu verwirklichen suchten. Es ist kein Wunder, dass die Interessenübereinstimmungen und Verschiedenheiten ein natürlicher Stand der Dinge zwischen den am gemeinsamen Militärbündnis oder den gleichen Integrationsstrukturen beteiligten Staaten sind. Wegen der für ihn charakteristischen Bedingungen (z. B.: demografisches Potential, wirtschaftliche und militärische Leistungsfähigkeit, geopolitische Lage, historische Erfahrungen, die Einstellung zu anderen Staaten und Nationen, die von den Regierenden betrachteten Außenbedrohungen, Ideen und Ziele der Außen- und Sicherheitspolitik) realisiert jeder Staat zwar seine eigene Außen- und Sicherheitspolitik, die mit der von anderen Staaten realisierten Politik im kleineren oder größeren Sinne auch konvergent sein kann.

Im ersten Teil der Monografie wird gezeigt, dass sogar in 90er Jahren des 20.Jhs, als in zwischenstaatlichen Beziehungen die polnisch-deutsche Interessengemeinschaft hervorgehoben wurde, traten besonders seitens Polens zahlreiche Streitsachen auf (wie z.B.: die im polnisch-deutschen Vertrag vom 17.Juni 1991 fehlenden Regelungen über die Vermögenssachen und unterschiedliche Politik dem Russland gegenüber, die in den, dem Vertrag beigelegten Briefen von Außenministern der beiden Staaten aufgezählt wurden. In der Praxis hat es sich erwiesen, dass die von polnischen und deutschen Regierungen in den Jahren 1990—1998 aufgeschobene Diskussion über schwierige, die beiden Staaten und Völker trennende Probleme nicht begründet war. Ab der Hälfte 1998 ließen historische Fragen wieder von sich hören und der polnisch-deutsche Diskurs wurde durch geschichtliche Themen beherrscht. Sowohl in Polen wie in Deutschland gab es zugleich immer mehrere Anhänger der These, dass eine harmonische Zusammenarbeit zwischen Polen und Deutschland im Rahmen der Europäischen Union ohne Erledigung der historischen Streitsachen nicht möglich sei. Nur dann, behauptete man, sei man im Stande, zur Versöhnung zwischen den beiden Gemeinschaften zu führen und sich auf die zukünftige Zusammenarbeit als auch effektivere Lösung von gemeinsamen Problemen in EU und NATO zu konzentrieren. Es wäre im Interesse Polens und Deutschlands, dass historische Auseinandersetzungen die aktuelle Außenpolitik der beiden Staaten durch ständige Anspannungen nicht beeinflussen.

Zu zunehmenden Kontroversen in polnisch-deutschen Beziehungen kam es Ende der 90er Jahre des 20.Jhs und in den ersten zehn Jahren des 21.Jhs. Es waren Kontroversen über bilaterale Sachen, aber auch über europäische Politik, also das Gebiet auf dem noch vor zehn Jahren die beiden Staaten gemeinsame Interessen und Ziele hatten. Sie betrafen u. a. die mit

den durch Polen geführten Verhandlungen über den Beitritt Polens an Europäische Union, die Lösung des irakischen Konfliktes, die Außenpolitik von USA, institutionelle Reformen der EU, Gemeinsame Außen- und Sicherheitspolitik und Europäische Sicherheits- und Abwehrpolitik der EU als auch unterschiedliche Politik Polens u. Deutschlands dem Russland und der Ukraine gegenüber. Genannte Auseinandersetzungen zweifelten die Zweckmäßigkeit des bisher gebrauchten Terminus „polnisch-deutsche Interessengemeinschaft“ an.

Infolge mehrerer Erscheinungen, die zur Verschlechterung der polnisch-deutschen Beziehungen um die Wende des 20. zum 21.Jh. geführt haben war die Idee „polnisch-deutscher Interessengemeinschaft“ schließlich zu Ende, obwohl es schwer ist, eine genaue Zäsur, einen Wendepunkt anzusetzen. Das war zwar ein sich hinziehender Prozess, dessen erste Symptome schon 1998 beobachtet wurden, als der Bundestag (28. Mai 1998) und das polnische Parlament — Sejm (4.Juli 1998) sog. Resolutionsschlacht ausfochten. Diese Resolutionen gaben den ersten Anstoß zum neuen polnisch-deutschen Streit um die Vergangenheit: die von ausgesiedelten Deutschen erhobenen Ansprüche auf Wiedergutmachung für verlorenes Gut, die von der Leitung der BdV und von manchen Unionspolitikern gemachten Schritte, den Beitritt Polens an EU von Erfüllung der obengenannten Forderung abhängig zu machen. In folgenden Monaten und Jahren haben sich Streitsachen noch vermehrt; diese betrafen u.a.: der von der BdV-Vorsitzenden, Erika Steinbach, geplante Bau des Zentrums gegen Vertreibung in Berlin, polnisch-deutsche Streiten in manchen Bereichen der Verhandlungen über den Beitritt Polens an EU, die Forderungen der Preußischen Treuhandschaft, den Konflikt zu Irak und die Krise der transatlantischen Beziehungen. Es war klar, dass Polen und Deutschland ihre eigenen Interessen völlig anders definieren. Es wird oft angenommen, dass die Idee der „polnisch-deutschen Interessengemeinschaft“ im Jahre 2002 (beendete Verhandlungen über den Beitritt Polens an EU) oder 2004 (EU — Angehörigkeit Polens) erschöpft wurde. Der Standpunkt entsprach der Interessengemeinschaft im engeren Sinne, also der gemeinsamen Bemühungen der Regierungen von den beiden Staaten um die Angliederung Polens in NATO und EU.

Trotz mehrerer Kontroversen in polnisch-deutschen Beziehungen nach 1998 gab es damals auch viele Gebiete der Zusammenarbeit. Charakteristisches Merkmal aller Perioden der Beziehungen in der Postkaltkriegszeit war ein paralleles Vorkommen von Interessenübereinstimmung und Interessenverschiedenheit, welche von den einzelnen Regierungen entweder aufgebauscht und an die große Glocke gehängt oder entschärft waren. Früher oder später waren diese Konflikte doch überwunden und es wurde nach den, den Augenblicksinteressen oder langfristigen Interessen der beiden Seiten entsprechenden Kompromisslösungen gesucht. Die Suche nach einem Kompromiss erfordert hoher Qualifikationen und effektiver Tätigkeit der politischen Eliten und der aufeinander folgenden Regierungen, und diese waren nicht immer im Stande, aktuelle Situation rationell zu beurteilen und ließen sich von ihren Gefühlen hinreißen.

Laut den in den ersten zehn Jahren des 21.Jhs abgefassten Prognosen war das Wiederbeleben der Idee der „Interessengemeinschaft“ kaum möglich. Der Verfasser vertritt die Meinung, dass es wenige Chancen gibt, in kurzer Zeit eine „strategische Zusammenarbeit“ oder eine „strategische Partnerschaft“ in polnisch-deutschen Beziehungen zu erschaffen, obwohl schon eine Annäherung zwischen den beiden Staaten zu sehen ist. Das ist u.a. die Folge von: der Ende 2009 modifizierten Politik Polens der Europäischen Sicherheits- und Abwehrpolitik gegenüber, den im Herbst 2009 von der neuen deutschen Regierung CDU/CSU/FDP eingeführten Korrektur der Politik dem Russland gegenüber, den von Barack Obamas USA-Regierung gelegten neuen Akzenten in der Außenpolitik und Sicherheitspolitik gegenüber dem Russland und Mitteleuropa und besseren polnisch-russischen Beziehungen. Der Verfasser ist damit einverstanden, dass man in den nächsten Jahren eine „pragmatische Kooperation“ Polens und Deutschlands entwickeln muss. Charakteristische Merkmale ei-

ner solchen Zusammenarbeit: die Übereinstimmungen und Verschiedenheiten in polnisch-deutschen Beziehungen werden als eine natürliche Sache betrachtet, die Regierungen der beiden Staaten müssen nach den, die beiden Seiten befriedigenden Lösungen der Konflikte suchen und eine Konfrontationssprache vermeiden.

Der Misserfolg der Idee „polnisch-deutscher Interessengemeinschaft“ bedeutet nicht, dass Polen und Deutschland keine gemeinsamen oder ähnlichen Interessen haben. Die von Krzysztof Skubiszewski ausgedrückte Idee wurde als die Mitgliedschaft Polens an NATO und EU verwirklicht. Heutzutage müssten polnisch-deutsche Beziehungen als eine pragmatische Zusammenarbeit verstanden werden, die weder wenig ambitioniert noch anspruchslos betrachtet werden muss. In deren Rahmen können und sollten neue Prioritäten bestimmt werden, wie z. B: weitere EU-Integration, transatlantische Partnerschaft, verstärkte europäische Sicherheit, effektive Ostpolitik der EU, energetische Politik der EU.

Die nach 2007 beobachtete deutliche Verbesserung der polnisch-deutschen Beziehungen bedeutet nicht, dass Auseinandersetzungen zwischen den beiden Staaten in Vergessenheit geraten. Diese sind zwar Folge der historischen Konflikte, unterschiedlicher wirtschaftlicher Leistungsfähigkeit, der von den einzelnen Staaten gespielten Rollen auf internationaler Ebene, unterschiedlicher geopolitischer Lage Polens und Deutschlands, früherer Erfahrungen, anderer Betrachtung von Bedrohungen für nationale und internationale Sicherheit und von deren Lösung. Es ist also von großer Bedeutung, dass die aufeinander folgenden Regierungen von den beiden Staaten guter Wille haben, bei den in den polnisch-deutschen Beziehungen erscheinenden Problemen immer nach einer Kompromisslösung zu suchen.

## Spis tabel

Tabela 1. Handel polsko-niemiecki w latach 1991—1998 (w mln DM)	120
Tabela 2. Polsko-niemiecka wymiana handlowa w latach 1999—2003 (w mld USD)	354
Tabela 3. Handel zagraniczny między Polską a Niemcami w latach 1999—2001 (w mln DM)	355
Tabela 4. Polsko-niemiecka wymiana handlowa w latach 2004—2009 (w mln euro)	360
Tabela 5. Liczba głosów i uzyskane mandaty z listy mniejszości niemieckiej w wyborach do Sejmu RP	446
Tabela 6. Zależność importowa UE i wybranych państw członkowskich od rosyjskiego gazu ziemnego w 2004 roku [%]	554

## Spis treści

Wykaz częściej używanych skrótów . . . . .	5
Wstęp . . . . .	7

### Część pierwsza Wyzwania stosunków polsko-niemieckich w latach 1989/1990—1998

#### Rozdział 1

Determinanty stosunków polsko-niemieckich w latach 1989/1990— 1998 . . . . .	27
1.1. Uwarunkowania wewnętrzne . . . . .	35
1.2. Uwarunkowania wewnętrznie . . . . .	41
1.3. Uwarunkowania zewnętrzne (międzynarodowe) . . . . .	52
1.4. Koncepcja „polsko-niemieckiej wspólnoty interesów” jako determinanta stosunków polsko-niemieckich . . . . .	68

#### Rozdział 2

Główne przejawy zbieżności interesów Polski i RFN w latach 1989/1990— 1998 w wymiarze dwustronnym . . . . .	87
2.1. Realizacja zjednoczeniowego celu RFN (zjednoczenia państwowego Niemiec) i poparcie tego procesu przez Polskę . . . . .	87
2.2. Przyjęcie podstaw traktatowych pozimnowojennego etapu stosunków polsko-niemieckich . . . . .	102
2.3. Zaangażowanie elit politycznych i intelektualnych Polski i Niemiec w re- alizację idei polsko-niemieckiego pojednania . . . . .	108

2.4. Zjednoczone Niemcy głównym partnerem politycznym i gospodarczym Polski w Europie. Polska głównym partnerem Niemiec w Europie Środkowej . . . . .	116
2.5. Kooperacja wojskowa . . . . .	128
2.6. Współpraca polsko-niemiecka traktowana przez rządy Polski i Niemiec jako istotny element bezpieczeństwa i współpracy w Europie . . . . .	130

### Rozdział 3

<b>Główne przejawy zbieżności interesów Polski i RFN w latach 1989/1990—1998 w wymiarze wielostronnym . . . . .</b>	<b>133</b>
3.1. Proeuropejska polityka rządów Polski i Niemiec . . . . .	133
3.2. Dążenie Polski i Niemiec do zjednoczenia Europy i przewyciężenia istniejących podziałów . . . . .	139
3.3. Zbieżność interesów Polski i Niemiec w kwestii modelu bezpieczeństwa międzynarodowego w pozimnowojennej Europie . . . . .	145
3.4. Dążenie Polski do członkostwa w NATO i aktywność Niemiec na rzecz poszerzenia Sojuszu Północnoatlantyckiego . . . . .	155
3.5. Dążenie Polski do członkostwa w Unii Europejskiej i poparcie tych starań przez Niemcy . . . . .	160
3.6. Współpraca w ramach Trójkąta Weimarskiego . . . . .	167

### Rozdział 4

<b>Najważniejsze problemy w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989/1990—1998 w wymiarze dwu- i wielostronnym . . . . .</b>	<b>171</b>
4.1. Problemy w płaszczyźnie politycznej . . . . .	172
4.1.1. Aspekty bilateralne . . . . .	172
4.1.2. Aspekty wielostronne . . . . .	204
4.2. Niektóre problemy w stosunkach polsko-niemieckich w płaszczyźnie ekonomicznej . . . . .	213
4.2.1. Obawy związane z następstwami wzrostu kapitału niemieckiego w Polsce . . . . .	214
4.2.2. Główne asymetrie w polsko-niemieckich stosunkach gospodarczych . . . . .	218
4.3. Główne problemy w płaszczyźnie społecznej stosunków polsko-niemieckich . . . . .	224
4.3.1. Trudności w polsko-niemieckiej współpracy kulturalnej. . . . .	225
4.3.2. Niektóre problemy związane z mniejszością niemiecką w Polsce. . . . .	226
4.3.3. Kwestie sporne związane z funkcjonowaniem Polonii w Niemczech . . . . .	235
4.3.4. Zagadnienia związane z kształtowaniem się wzajemnych postaw Polaków i Niemców . . . . .	240



## Część druga

### Wyzwania stosunków polsko-niemieckich w latach 1998—2009

#### Rozdział 5

<b>Najważniejsze uwarunkowania stosunków polsko-niemieckich w latach 1998—2009</b> . . . . .	247
5.1. Uwarunkowania wewnętrzne . . . . .	248
5.2. Uwarunkowania wewnętrznie . . . . .	270
5.3. Uwarunkowania międzynarodowe . . . . .	283

#### Rozdział 6

<b>Główne obszary współpracy polsko-niemieckiej w latach 1998—2009</b> . . . . .	315
6.1. Współpraca w płaszczyźnie politycznej . . . . .	315
6.1.1. Kooperacja wojskowa . . . . .	349
6.2. Współpraca w płaszczyźnie ekonomicznej . . . . .	350
6.3. Współpraca kulturalna, naukowo-oświatowa oraz transgraniczna . . . . .	365

#### Rozdział 7

<b>Kontrowersje w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1998—2009 w wymiarze bilateralnym</b> . . . . .	371
7.1. Problem roszczeń cywilno-prawnych obywateli Niemiec wobec Polski . . . . .	378
7.1.1. Problem roszczeń rewindykacyjnych tzw. późnych przesiedleńców . . . . .	409
7.2. Spór polsko-niemiecki wokół projektu budowy Centrum przeciwko Wypędzeniom . . . . .	413
7.3. Kontrowersje wokół postulatów zwrotu utraconych dóbr kultury . . . . .	435
7.4. Problemy związane z mniejszością niemiecką w Polsce . . . . .	440
7.5. Kontrowersje dotyczące funkcjonowania Polonii w Niemczech . . . . .	448
7.6. Kwestie związane z wzajemnym wizerunkiem Polaków i Niemców . . . . .	457

#### Rozdział 8

<b>Stanowisko Polski i Niemiec wobec wyzwań i problemów w relacjach transatlantyckich w pierwszej dekadzie XXI wieku</b> . . . . .	465
8.1. Różnice w stanowisku Polski i Niemiec wobec rozwiązania niektórych problemów w relacjach transatlantyckich . . . . .	466
8.1.1. NATO w koncepcjach bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego Polski i Niemiec . . . . .	469
8.1.2. Stanowisko Polski i Niemiec wobec zaangażowania NATO w Afganistanie i transformacji roli Sojuszu w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego . . . . .	472
8.1.3. Polska i Niemcy wobec konfliktu irackiego . . . . .	487
8.1.4. Polska i Niemcy wobec charakteru amerykańskiego przywództwa . . . . .	501

<b>Rozdział 9</b>	
<b>Najważniejsze różnice w stanowisku Polski i Niemiec wobec warunków członkostwa Polski w UE oraz niektórych dylematów integracyjnych Unii na początku XXI wieku</b>	517
9.1. Spory polsko-niemieckie dotyczące warunków członkostwa Polski w UE	517
9.2. Różnice w stanowisku Polski i Niemiec wobec koncepcji integracji europejskiej	523
9.3. Polsko-niemieckie kontrowersje dotyczące reform instytucjonalnych UE	534
9.4. Stanowisko Polski i Niemiec wobec wybranych problemów Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa oraz Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony	550
9.4.1. Niemcy i Polska wobec polityki wschodniej Unii Europejskiej i stosunków z Rosją	552
9.4.2. Podobieństwa i różnice w stanowisku Polski i Niemiec wobec Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony	594
<b>Zakończenie</b>	607
<b>Załącznik</b>	619
<b>Bibliografia cytowana</b>	621
<b>Indeks nazwisk</b>	663
Summary	679
Zusammenfassung	684
<b>Spis tabel</b>	689

Redaktor  
Barbara Konopka

Projektant okładki  
Paulina Tomaszewska-Cieply

Redaktor techniczny  
Małgorzata Pleśniar

Korektor  
Lidia Szumigała

Copyright © 2010 by  
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego  
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336  
ISBN 978-83-226-1960-5

Wydawca  
**Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego**  
**ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice**  
[www.wydawnictwo.us.edu.pl](http://www.wydawnictwo.us.edu.pl)  
e-mail: [wydawus@us.edu.pl](mailto:wydawus@us.edu.pl)

---

Wydanie I. Ark. druk. 43,5. Ark. wyd. 55,0. Papier offset.  
kl. III 90 g. Cena 69 zł

---

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego  
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego  
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna  
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek